

A terrorizmus és a terrorcselekmény, mint nemzetközi bűncselekmény aktuális kérdései

I. BEVEZETÉS

A terrorizmus napjaink egyik legnagyobb fenyegetése a globális biztonságra, stabilitásra és a világbékére. A terroristák támadásainak helyszíne és időpontja teljesen kiszámíthatatlan, és így a tehetetlenség érzésével párosul. Bár a közvetlen áldozatok száma általában alatta marad más fenyegetésekének, ezek a támadások mégis igen nagy félelmet képesek ébreszteni a lakosságban.^[1] 2001. szeptember 11. után tudatosult a nyugati világban, hogy a terroristák már sokkal könnyebben tudnak utazni, egymással kommunikálni és támadásokat szervezni. Guillaume kiemeli a tömegkommunikációs média szerepét, amely lehetővé tette az üzenetek széles körben történő terjesztését, és a terroristák céljainak kihangsúlyozását.^[2] Mindezek azt eredményezték, hogy a lakosság veszélyérzete még tovább fokozódott. Jól mutatják ezt a közelmúlt európai terrortámadásai által kiváltott heves reakciók.

A terror – mint valamilyen politikai cél elérését szolgáló erőszak – régóta jelen van különböző államok, csoportok és egyének eszköztárában. Elsőként a jakobinusok alkalmazták szervezeten a francia forradalom idején, és bár akkoriban még az állami terrort értették alatta, a fogalom ma már a nem állami szereplők által elkövetett támadásokat jelöli.^[3] A jelenség által fenyegetett államok kormányai már hosszú ideje próbálnak szervezeten fellépni ellene, ugyanakkor a terrorcselekmény alig pár évtizede vált csupán önálló jogi kategóriává, még ha általános fogalmának meghatározása várat is magára. Napjainkra az ENSZ égisze alatt már 14 egyezmény és 4 kiegészítő jegyzőkönyv született a terrorizmus visszaszorításának részeként.^[4] Ezekon kívül több regionális megállapodás és EU-s jogforrás is igyekszik az érintett államok erőfeszítéseit koordinálni. Ennek ellenére a mai napig nincs átfogó egyezmény a terrorizmusról, hanem annak csak egyes megjelenési formáival (repülőgép-eltérítés, robbantásos merényletek, terrorizmus finanszírozása stb.) foglalkoznak.

[1] Blöcher, 2011, 107–108.

[2] Guillaume, 2004, 538.

[3] Blöcher, 2011, 108.

[4] Blöcher, 2011, 110.

Jelen tanulmány célja a terrorizmussal kapcsolatos nemzetközi összefogás fejlődésének áttekintése napjainkig, amelynek során megkíséreljük feltárni a jelenlegi jogi rezsim hiányosságait. Ennek keretei között részletesen foglalkozunk a terrorizmus, illetve a terrorcselekmény, mint nemzetközi bűncselekmény fogalmi kérdéseivel, a definiálás nehézségeivel. Vizsgáljuk továbbá, hogy a terrorcselekmény megfeleltethető-e a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) joghatósága alá tartozó nemzetközi bűncselekmények bármelyikének, illetve górcső alá vesszük annak a Bíróság Statútumában önálló bűncselekményként történő kodifikálásának lehetőségét. A tanulmányban a regionális – így az Európai Unió keretei között született – terrorellenes instrumentumok nem kerülnek bemutatásra, azok egy további munka tárgyát képezhetik.

II. A SZABÁLYOZÁS KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

1. Időszakok

Marsavelski három időszakra osztja fel a terrorizmus elleni fellépés történetét. Az első politikai bűncselekmények megjelenését megelőzően csupán az egyes eszközcselekmények (pl. emberölés, gyújtogatás stb.) voltak kriminalizálva. Ezt követte az első időszak, amely a XIX. századra tehető. Ekkor jelentek meg a politikai bűncselekmények, majd ezt követően a századforduló környékén, a második időszakban az anarchisták elleni fellépés vált elsődleges céllá. A harmadik időszak az 1930-as évektől napjainkig tart, és a terrorizmus elleni nemzetközi egyezmények jelentik a terrorizmus elleni fellépés fő eszközét.^[5]

Véleményünk szerint azonban két időszak határozható el markánsan: a bilaterális megállapodásoké és az ENSZ névvel fémjelzett multilaterális egyezményeké. Mivel a Nemzetek Szövetsége 1937-es terrorizmus elleni egyezményét sosem ratifikálták, és ezt követően a második világháború végéig nem történt újabb kísérlet ehhez hasonló dokumentum megalkotására, így ez az időpont nem tekinthető valódi választóvonalnak. A két korszak közötti határvonal az 1950-es évekre tehető, amikor szűk körben – az államok számára – már megjelent a terrorizmus, mint eszköz tilalmazása.^[6] Ezt követte első megállapodásként 1963-ban a légi járművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekmények leküzdéséről szóló tokiói egyezmény.^[7]

[5] Marsavelski, 2013, 248.

[6] Benke, 1989, 16–17.

[7] Lawless, 2007, 141.

2. A második világháború előtt

A terrorizmusnak számos előképe létezik a történelemben.^[8] A modern terrorizmus megjelenése a XIX. századra tehető, és igen hamar a forradalmi mozgalmak egyik fontos eszközévé vált. A nyílt állami terrort elsőként a jakobinusok alkalmazták, akik a francia forradalom vívmányainak védelmét remélték tőle, és alig egy év leforgása alatt mintegy 17 ezren estek áldozatául.^[9]

1833-ban a forradalmárok elleni közös fellépés részeként a Szent Szövetség három tagja – Poroszország, Oroszország és Ausztria – egyezményt kötött azok kiadatásáról, akik a részes felek területén hazaárulást, felségárulást követtek el, részt vettek fegyveres lázadásban vagy a trón elleni összeesküvésben, majd a másik állam területére menekültek. Ezzel szemben a nyugat-európai államokban, ahol az egyéni részvétel vált a politikai rendszer alapjává, a politikai bűnelkövetők kiadatásának megtagadása vált alapvetően elfogadottá.^[10]

Ez az álláspont azonban komoly kihívás elé került, amikor 1854-ben két Belgiumban élő francia, Jules és Célestin Jacquin merényletet tervezett III. Napóleon francia császár ellen. A belga bíróság megtagadta kiadatásukat, majd 1856-ban a belga törvényhozás megváltoztatta a kiadási törvényt, azzal kiegészítve, hogy külföldi államfő vagy családja elleni merénylet nem tekinthető politikai bűncselekménynek, így az elkövetője kiadható. Ezt szokták a szakirodalom belga vagy attentat klauzulának is nevezni, és később számos kiadási és terrorizmus elleni egyezmény részévé vált.^[11]

1898-ban Rómában az orosz és német kormány kezdeményezésére sor került a Nemzetközi Anarchistaellenes Konferenciára, amely az „anarchista cselekmény” fogalmát igyekezett meghatározni. A konferenciát követő rendőri együttműködésről szóló egyeztetések végül 1904-ben tárgyasultak, amikor az európai államok többsége aláírta az Anarchizmus Elleni Nemzetközi Harc Titkos Jegyzőkönyvét. Az első világháború kitorése megakasztotta a további együttműködést, amely csak 1934-ben került ismét napirendre. Ezen év október 9-én, Marseille-i látogatása során horvát usztasák merényletének esett áldozatul I. Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter. A Nemzetek Szövetsége erre válaszul kidolgozta a Terrorizmus üldözéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény tervezetét, amelyet 1937-ben 24 ország alá is írt, azonban csak India ratifikálta, így hatályba sohasem lépett.^[12]

[8] Inkább csak érdekességként említhetők meg a XI. századi asszasszinok, akik az iráni Alborsz-hegységben található Alamut várában rendezték be központjukat. Tagjaik gyakran hajtottak végre orgyilkosságokat és olyan támadásokat, amiknek a célja az ellenség megfélemlítése volt. (Benke, 1989, 14).

[9] Később maguk a jakobinus vezetők, mint Robespierre is, ennek váltak áldozatává. Reign of Terror. Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/event/Reign-of-Terror> (2016. 08. 21.); Blöcher, 2011, 108., Gilbert, 2004, 537.

[10] Marsavelski, 2013, 248.

[11] Marsavelski, 2013, 248–249.; Benke, 1989, 15–16.

[12] Blöcher, 2011, 110., Marsavelski, 2013, 249., Benke, 1989, 16. Bartkó Róbert egyenesen úgy •

3. A mai szabályozás kialakulása

A legtöbb terrorizmus elleni egyezményt egy azt megelőző terrortámadás váltotta ki, amely felhívta a nemzetközi közösség figyelmét egy új fenyegetésre. Az 1970-ben Hágában elfogadott, a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről szóló egyezmény közvetlen előzménye az volt, hogy palesztin terroristák elfoglalták az El Al izraeli légitársaság Rómából Tel Avivba tartó Boeing 707-es járatát. Az eltérítés végül a túsok többségének szabadon engedésével végződött, az államok pedig belátták, hogy szükséges a gépeltérítéseket külön kriminalizálni.^[13]

Bár a szektorális egyezmények egy-egy nemzetközi jelenség ellen kívánnak fellépni, többségük ehhez a nemzeti jogrendszereket veszi igénybe. Így a részes államok saját igazságszolgáltatási rendszerének kell eljárnia, az egyezményekből implementált tényállások szerint, amelyek büntetési tételének tükröznie kell a szóban forgó cselekmény súlyát. Mint Lawless is kifejti, a jelenlegi rezsim az államok joghatóságának kiterjesztésével igyekszik biztosítani az eredményes fellépést. Az egyezmények kiadási vagy eljárási kötelezettséget (*aut dedere aut judicare*) írnak elő az államok számára, így amennyiben úgy döntenek, hogy nem adják ki az elkövetőt, le kell ellene folytatniuk az eljárást.^[14] A robbantásos terrorizmusról szóló, 1997-ben elfogadott ENSZ egyezmény ugyan lehetővé teszi, hogy az államok akkor is lefolytathassák az eljárást, ha a bűncselekmény nem az ő területükön történt (aktív, illetve passzív személyi elv), univerzális joghatóságról azonban ez az egyezmény nem rendelkezik.

A terrorizmus átfogó, minden állam, vagy legalábbis az államok többsége által elfogadott fogalma a mai napig nem létezik, amely már régóta pótlásra váró hiányosság. 1996-ban az ENSZ Közgyűlése 51/210. sz. határozatában létrehozta az ennek, illetve más terrorellenes egyezményeknek a kidolgozásával foglalkozó bizottságot, amely napjainkban is folytatja munkáját. 2002-ben jelentésükben közzétették a Nemzetközi Terrorizmusról szóló Átfogó Egyezmény Tervezetét (a továbbiakban Átfogó Egyezmény-tervezet),^[15] ami kapcsán komoly vitákra került sor.^[16] Erről a későbbekben részletesen szót ejtünk, itt csupán arra utalunk, hogy a Közgyűlés 2015-ben elfogadott 70/120. sz. határozata alapján felállítottak egy munkacsoportot, amelynek feladata az egyezménytervezet véglegesítése.

- fogalmaz, hogy az Egyezmény a nemzetközi (büntető)jog történetében először tekintett úgy a bűncselekményre, mint egy önálló, a nemzetközi szokásjogon alapuló nemzetközi bűncselekményre. Lásd Bartkó, 2011a, 117.

[13] Lawless, 2007, 141., Blöcher, 2011, 110.

[14] Blöcher, 2011, 111.

[15] Draft Comprehensive Convention against International Terrorism, 2. Cikk. A/59/894. <https://www.ilsa.org/jessup/jessup08/basicmats/unterrorism.pdf> (2017. 03. 12.)

[16] Blöcher, 2011, 113–114.

III. A TERRORIZMUS, ILLETVE A TERRORCSELEKMÉNY FOGALMA

1. Az átfogó fogalom hiánya és okai

A terrorizmus nem rendelkezik általánosan elfogadott meghatározással, több száz különféle leírása létezik mind a jogi, mind más társadalomtudományi szakirodalomban. A fogalmak némelyike az elkövetőkre, mások az okokra vagy a technikákra fókuszálnak.^[17] Maga a kifejezés a latin *terrere* (megrémít) szóból ered, amelyet a francia -isme toldalékkal ellátva megkapjuk a *terrorisme*-et. Ez már „rémületet okozni” jelentéssel bír.^[18] Köznapi értelemben a fogalom alatt a politikai célok érdekében alkalmazott, félelemkeltő erőszakot szokás érteni.

A terrorizmus jelenségének általános meghatározására először a korábban már említett, a Nemzetek Szövetsége által javasolt 1937-es egyezményben tettek kísérletet, ennek sikertelensége miatt azonban nem vált széles körben elfogadottá. A második világháborút követően született nemzetközi dokumentumok azonban már nem tettek kísérletet hasonló, átfogó fogalom megalkotására. Különösen éles vita folyt a Szovjetunió és az Egyesült Államok között abban a kérdésben, hogy az állami (imperialista, koloniális) vagy nem állami szereplők által elkövetett terrorizmus meghatározását fogadják-e el.^[19] Utóbbi esetén kérdésként vetődik fel, hogy a nemzeti önrendelkezésért folytatott harcban, vagy elnyomó hatalmakkal szemben megengedhető-e a terrorizmus eszközeinek használata. A „jó célért küzdő szabadságharcosokra” számos példát lehet hozni, így a második világháború francia ellenállását vagy Nelson Mandelát, aki az apartheid rendszer elleni harcáért hosszú éveket raboskodott börtönben, majd hazája elnöke és széles körben elismert emberi jogi harcos vált belőle.^[20]

A hidegháború átpolitizált környezetében is volt próbálkozás az átfogó fogalom megalkotására, ám az 1972 és 1979 között működő ad hoc bizottság nem járt sikerrel.^[21] Az ENSZ így csak az egyes megjelenési formák elleni fellépésében látott a lehetőséget a terrorizmus elleni harcra, mivel ez nem igényelte a globális fogalom meghatározását. Ez azt eredményezte, hogy napjainkra mintegy ötven különböző cselekményt rendelnek üldözni a nemzetközi egyezmények, ez pedig óhatatlanul az erőforrások megosztásához vezet.^[22] Az ekkoriban született instrumentumok némelyike még a „terrorizmus” szó használatát is gondosan kerüli.^[23] Ráadásul ezen meghatározások némelyike hibásan olyan eseteket is magába

[17] Lawless, 2007, 147.

[18] Matusitz, 2013, 1.

[19] Blöcher, 2011, 108–110.

[20] Mandela apartheid alatti tevékenységének megítélése napjainkig ellentmondásos. Lásd: *Was Mandela A 'Terrorist' Or 'Freedom Fighter'?* Online: <http://politicalblindspot.com/was-mandela-a-terrorist-or-freedom-fighter/> (2016. 09. 03.).

[21] Guillaume, 2004, 539.

[22] Blöcher, 2011, 108–110.

[23] Guillaume, 2004, 538.

foglal, amelyek egyébként nem tekinthetők terrorcselekménynek. Így például az 1979-es túszedés elleni egyezmény 1. cikke szerint az is túszedésnek minősül, ha valaki egy magán- vagy jogi személyt kényszerít valami megtételére vagy eltűrésére.^[24]

További komoly következménye az általános meghatározás hiányának, hogy vitás helyzeteket eredményezhet, vagy akár politikai haszonszerzésre is felhasználható. Mindkettőre számos példa hozható fel, így például a keleti blokk országainak politikai alapú kritikái az USA-val szemben,^[25] de a jelenség a belpolitikában is érzékelhető. A terrorveszélyre hivatkozva a lakosság könnyebben elfogadja a jogkorlátozó intézkedéseket, amelyet számos nyugati állam alkalmazott (például a hírhedt PATRIOT Act az Egyesült Államokban).^[26] Hazánkban a Kormány által az Alaptörvénybe beiktatni kívánt terrorveszélyhelyzet kapcsán került sor éles vitákra. Sokat bírálták az eredeti tervezet^[27] azon megoldását, amely kizárólag a Kormány kezébe helyezte a különleges jogrend bevezetésének a lehetőségét, pontosan azon az alapon, hogy nehéz eldönteni, mikor beszélhetünk ténylegesen terrortámadásról, és ez hatalmi visszaélésekre adhat okot.^[28] A 2016. június 7-én elfogadott módosítás már más megoldást alkalmaz: az Alaptörvény 51/A. cikk (1) bekezdése alapján már az Országgyűlés dönthet a terrorveszélyhelyzet kihirdetéséről.

A fentiekből kitűnik, hogy szinte lehetetlen olyan átfogó fogalmat alkotni, amely az államok mindegyike számára megfelelő volna. Akadnak olyan vélemények is, amelyek semmiféle jogi jelentőséget nem tulajdonítanak a kifejezésnek, és mindössze egy összefoglaló fogalmat látnak benne.^[29] Az 1937-es terrorellenes egyezmény már kísérletet tett arra, hogy átfogó terrorizmusfogalmat alkotson meg. Az egyezmény első cikke az elkövetők célzatát,^[30] míg a második az eszközcselekményeket tartalmazta, és ezek együttes megvalósulása esetén tekintett valamit az egyezmény alá tartozónak. Az ezt követően született átfogó terrorizmusfogalmak (például a Tanács 2002/475/IB kerethatározatában foglalt, vagy az Átfogó

[24] Marsavelski, 2013, 251.

[25] Például azt állították, hogy az USA és Izrael által alkalmazott állami terrorizmus sokkal több áldozatért felelős, mint a „tévesen terroristának bélyegzett” nemzeti felszabadító mozgalmak tevékenysége együttvéve. Lásd: Benke, 1989, 32–43. Mai kutatásokból viszont kiderül, hogy a keleti blokk több országa, így Magyarország és Bulgária is számos fegyvert adott el a különféle terrorszervezeteknek, amiért cserébe heroinnal fizettek nekik. Lásd: Magyar Péter: *Nyakig benne voltunk a fegyverek, emberek és a heroin csempészetében*. 444.hu, 2016. augusztus 30. Online: <http://444.hu/2016/08/30/nyakig-benne-voltunk-a-fegyverek-emberek-es-a-heroin-csempeszeteben> (2016. 09. 01.).

[26] Bővebben lásd: Miklósi, 2004, 43–49.

[27] <https://kuruc.info/galeriaN/egyeb/otpartiegyezteteshatteranyaga-AT20160112.pdf> (2016. 08. 21.)

[28] Lengyel Tibor: *Önkényhez vezethet az alkotmánymódosítás*. Origo, 2016. február 5. Online: <http://www.origo.hu/itthon/20160205-alkotmanymodositas-terrorveszelyhelyzet-eotvos-karoly-intezet.html> (2016. 08. 22.)

[29] Guillaume, 2004, 541.

[30] „A terrorcselekmény kifejezés a jelen megállapodásban olyan bűnös cselekményeket jelent, amely valamely állam ellen irányulnak és céljuk, hogy meghatározott személyeknél, személyek csoportjánál, vagy a közösség körében terrort idézzenek elő.” Fordította Havasi, 2003, 47.

Egyezmény-tervezetben szereplő meghatározás) ugyanezt a felépítést követik. Mivel a terroristákat a politikai motívumok különböztetik meg a köztörvényes bűnelkövetőktől, így ez a különbségtétel fontos, ám sok hatályos egyezményben mégsem jelenik meg egyáltalán.^[31]

2. A terrorcselekmény fogalma és a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Statútuma

A Nemzetközi Jogi Bizottság (*International Law Commission*) 1994-ben jelentést terjesztett elő az állandó nemzetközi büntetőbíróság statútum-tervezetéről. Ennek 20. cikke a nemzetközi büntetőbíróság tárgyi joghatóságába tartozó bűncselekmények között nevesíti – a népirtás, az agresszió, az emberiség elleni bűncselekmények, illetve fegyveres összeütközés jogának és szokásainak súlyos megsértése mellett – a statútum mellékletében felsorolt, nemzetközi szerződésekben meghatározott deliktumokat, amennyiben azok, a cselekmény jellegére figyelemmel, kiemelkedően súlyos, nemzetközi vonatkozású bűncselekményeknek minősülnek. Ezek között a terrorizmus bizonyos megnyilvánulási formáinak tekinthető bűncselekményeket is találunk, amik az alábbiak: a légi jármű jogellenes hatalomba kerítése (a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről szóló 1970. évi egyezmény 1. cikke), a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről szóló 1971. évi egyezmény 1. cikkében meghatározott bűncselekmények, a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló 1973. évi egyezmény 2. cikkében meghatározott bűncselekmények, a túszszedés és az ehhez kapcsolódó bűncselekmények (a túszszedés elleni 1979. évi egyezmény 1. cikke), a *tengeri hajózás biztonsága* elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről szóló 1988. évi Egyezmény 1. cikkében meghatározott bűncselekmények.^[32]

Három évvel később a Nemzetközi Büntetőbíróság Létrehozásáért Felelős Előkészítő Bizottságnak (*Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court*) a bűncselekmények fogalmával foglalkozó munkacsoportja az elkészített jelentésében a bíróság joghatóságába tartozó bűncselekmény között nevesítette a „terrorista bűncselekményeket” (*crimes of terrorism*) és azokat az alábbiak szerint definiálta:

1. Egy másik állammal szemben végrehajtott, személy vagy dolog elleni erőszakos cselekmények, amelyek természetükből adódóan a közéleti szereplőkben,

[31] Marsavelski, 2013, 250–252.

[32] Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session, 2 May - 22 July 1994, Official Records of the General Assembly, Forty-ninth session, Supplement No. 10. A dokumentum megtalálható: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_49_10.pdf&lang=EFSSXP (2017. 03. 05.)

- személyek csoportjában, a közvéleményben vagy a lakosságban rémületet, félelmet vagy bizonytalanságot keltenek, tekintet nélkül arra, hogy azokat milyen, a cselekmények igazolására hivatott megfontolásból vagy célból – politikai, filozófiai, ideológiai, faji, etnikai, vallási vagy más célból vagy megfontolásból – követik el;
2. Az alábbi nemzetközi szerződésekben meghatározott bűncselekmények:
 - a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről szóló Egyezmény,
 - a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről szóló Egyezmény,
 - a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló Egyezmény,
 - a túszedés elleni Egyezmény,
 - a *tengeri hajózás biztonsága* elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről szóló Egyezmény,
 - a kontinentális talapzaton létesített rögzített létesítmények biztonsága ellen elkövetett jogellenes cselekmények leküzdéséről szóló Jegyzőkönyv.
 3. Lőfegyverrel, egyéb fegyverrel, robbanóanyaggal vagy egyéb veszélyes anyag használatával elkövetett bűncselekmények, amennyiben azokat eszközül használják olyan, válogatás nélkül alkalmazott erőszakos cselekmények elkövetéséhez, amelyek személyek, személyek csoportjai vagy a lakosság tagjainak halálával vagy súlyos testi sérülésével, illetve súlyos anyagi kárral járnak.^[33]

Az Előkészítő Bizottság 1998 áprilisában terjesztette elő a nemzetközi bizottság státútum-tervezetét, amelynek véglegesítése, illetve megtárgyalása érdekében összehívott diplomáciai konferencia 1998. június 15. és július 17. között ülésezett Rómában. A konferencián a terrorista bűncselekmények 1997-ben kimunkált fogalma változatlan formában került a delegáltak elé,^[34] annak a bíróság joghatóságába tartozó deliktumok közé történő besorolásáról azonban nem jött létre konszenzus. A konferencián – illetve a témával kapcsolatos szakirodalomban – nevesített legfontosabb ellenérvek az alábbiak:

[33] Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court Working Group on Definition of Crimes. 11-21 February 1997.

A dokumentum megtalálható: <http://www.iccnw.org/?mod=browserdoc&type=22&year=1997> (2017. 03. 07.)

[34] Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, 4 April 1998, Document A/CONF.183/2. 21. o. A dokumentum megtalálható:

http://legal.un.org/diplomaticconferences/icc-1998/docs/english/vol3/a_conf_183_2.pdf (2017. 03. 07.)

Miután az 1998-as római konferencián világossá vált, hogy záros határidőn belül nem jön létre konszenzus a transznacionális bűncselekményeknek a bíróság joghatóságába tartozó deliktumok közé történő besorolásáról, néhány ország képviselője azt a közös javaslatot terjesztette elő, hogy a terrorcselekményt az emberiség elleni bűncselekmény tényállásába kellene beépíteni. A javaslatot a szokásosnak mondható ellenérvek alapján szintén elbukott. Lásd Damgaard, 2008, 384.

a) Az ICC joghatóságába tartozó bűncselekmények, tárgyi súlyukra és az elkövetésük körülményére tekintettel, a nemzetközi közösség egészének érdekeit sértik vagy veszélyeztetik, mindez nem jellemző a terrorizmus körébe tartozó bűncselekményekre. Ezzel összefüggésben elmondható, hogy a közelmúltban elkövetett terrorista bűncselekmények közül számos összemérhető a háborús- vagy az emberiség elleni bűncselekmények bizonyos megjelenési formáival, nem csupán a bűncselekmények közvetlen sértettjeinek számára, hanem a nemzetközi közösség reakcióira és a cselekmények következményeire figyelemmel is.^[35]

b) Figyelembe kell venni a kizárólag a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények elbírálására létrehozott nemzetközi büntetőbíróság „kapacitásának” a korlátait: a terrorista bűncselekmények miatti büntető eljárások tömege ellehetetlenítené az ICC működését. Ez a veszély azonban a terrorista bűncselekmények beiktatása nélkül is fennáll (fennállt), a Statútumba épített szűrők azonban éppen arra hivatottak, hogy a bíróság elé valóban csak a legnagyobb tárgyi súlyú nemzetközi jogsértések kerüljenek. Az ICC joghatóságának kiegészítő jellegét deklarálja a Statútum 1. cikke („ezennel létrehozzák a Nemzetközi Büntetőbíróságot [...], amely állandó intézmény, és a legsúlyosabb nemzetközi bűntetteket elkövető személyek fölött gyakorol joghatóságot”), az 5. cikk hangsúlyozza, hogy a bíróság joghatósága „a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűntettekre korlátozódik”, illetve maga a komplementaritás rendszere^[36] (17. cikk) is a szűrés céljait szolgálja. A Statútum meglévő mechanizmusa tehát alkalmasnak látszik a terrorista bűncselekmények kodifikálása esetén a vázolt aggály eloszlatására, adott esetben a háborús bűncselekmények tényállásához hasonló, a bíróság joghatóságát szűkítő rendelkezés megszövegezése mellett.^[37]

c) Számos ország arra hivatkozással kérdőjelezi meg a terrorista bűncselekmények Statútumba történő beiktatását, hogy – nemzetközi szerződésekben szabályozott bűncselekményekről lévén szó – már létezik e bűncselekmények megelőzését, illetve megbüntetését célzó, hatékonyan működő nemzetközi bünyügyi együttműködési rendszer. Ehhez képest a fent hivatkozott bünyügyi együttműködés hatékonysága a közelmúlt eseményeinek tükrében egyrészt megkérdőjelezhető, másrészt annak létezése önmagában nem vonja kétségbe

[35] Példaként nem csupán a közel háromezer halálos áldozattal járó 2001. szeptember 11-i terrortámadás említhető, hanem a 2004. március 11-i madridi merényletsorozat (191 halott, 1850 sérült), a 2005. július 7-i londoni robbantásos terrorakció is (56 halálos áldozat, hétszáz sérült), vagy a 2007. augusztus 15-i iraki robbantásos merénylet (legalább 796 halálos áldozat, közel 1600 sérült).

[36] E szerint – leegyszerűsítve – az ICC joghatóságába tartozó bűncselekmények esetén is a nemzeti bíróságoknak van elsődleges joghatósága, és az ICC csak akkor gyakorolhatja a saját joghatóságát, ha egyetlen ilyen állam sem akar vagy nem képes érdemi eljárást lefolytatni. Lásd részletesen Ádány, 2009, 65–75.

[37] Lásd a Statútum 8. Cikk 1. pontját: „a Bíróság különösen abban az esetben rendelkezik joghatósággal a háborús bűntettek vonatkozásában, amikor ezeket a bűncselekményeket tervszerűen vagy politika részeként követik el, illetőleg ilyen bűntettek tömeges elkövetésének részei.”

a Statútum módosításának szükségességét, feltéve, ha a legsúlyosabb terrorista bűncselekmények elkövetőinek nemzetközi bíróság előtt történő felelőségre vonása kézzelfogható előnyökkel járna. Erre a kérdéskörre a későbbiekben visszatérünk.

d) Mivel a terrorizmus politikailag érzékeny fogalom, a nemzetközi büntetőbíróság a terrorista bűncselekmények elbírálása esetén a politika játszóterére kényszerülne, és ez jelentősen veszélyeztetné a legitimitását, illetve a hitelességét.^[38] A terrorizmus egyrészt valóban nem csupán jogi, kriminológiai fogalom, hanem a jelenségre, annak megítélésére a politikának is erős befolyása van,^[39] ugyanez elmondható azonban az agresszió büntetéről is. Ismert, hogy az agresszió tényállásának az ICC Statútumába történő beiktatására – amelyre 2010-ben a kampalai felülvizsgálati konferencián került sor – hosszú jogi és politikai viták, illetve kompromisszumok után került sor. A kodifikáció egyik legfontosabb akadálya az agresszió büntetével összefüggésben is sokáig az egységesen elfogadott definíció hiánya volt, és szintén hasonló a bűncselekmény politikailag átszőtt jellege is, mivel annak kriminalizálása közvetlenül érinti az államok szuverenitását. Az agresszió tényállásának sikeres megalkotását tükröző kompromisszum példaként szolgálhat a terrorista bűncselekmények definiálása és a Statútumban történő kodifikálása során is. Másrészt már az ICC létrehozása sem volt mentes a politikai szempontoktól (lásd pl. a Statútumban nem részes államok távolmaradásának indokait), amelyek a bíróság működése során is elkerülhetetlenül szerepet játszanak (lásd pl. a szudáni elnök, Omar al-Bashir ellen 2009-ben kiadott letartóztatási parancs után kialakult helyzet).^[40]

e) A terrorizmus különböző megnyilvánulási formáit inkrimináló, a korábban említett nemzetközi szerződésekben szabályozott tényállások jelenleg (még) nem részei a nemzetközi szokásjognak, nem született átfogó nemzetközi egyezmény a terrorista bűncselekmény, mint önálló bűncselekmény tárgykörében, és a terrorista bűncselekmény, mint önálló bűncselekmény általánosan elfogadott fogalma a nemzetközi szokásjogban sem létezik. Fent hivatkozott ellenérv bizonyult a legerősebbnek, mert bár a római konferencián elfogadott nyilatkozat hangsúlyozta, hogy a terrorista cselekmények az egész nemzetközi közösséget érintő súlyos bűncselekmények, és javasolta a kérdésnek a felülvizsgálati konferencián történő újbóli megvitatását, erre 2010-ben Kampalában sem került sor. A definiálás további kérdéseivel a következő pontban részletesen foglalkozunk.

[38] Nagle, 2010, 361.

[39] Bartkó, 2011a, 24.

[40] Lattmann, 2009, 20–21.

3. A terrorcselekmény, mint önálló bűncselekmény fogalma

A terrorista bűncselekményeknek az ICC Statútumában történő kodifikálásának előfeltétele a bűncselekmény tényállásának megalkotása, ez pedig a részes államok konszenzusát feltételezi. E konszenzus létrejöttéhez szükség van a terrorcselekmény általános fogalmának meghatározására, vagy legalább a különböző fogalmi meghatározások olyan mértékben történő közelítésére, amely a részes államok kompromisszumát eredményezheti. A terrorizmus általánosan elfogadott definíciójának optimális megjelenési formája egy globális, az ENSZ keretei között elfogadott nemzetközi egyezmény, illetve annak forrása lehet a nemzetközi szokásjog is.

- a) Az ENSZ keretei között született fogalmi kísérletek a terrorizmus, mint önálló bűncselekmény megalkotására

Az ENSZ^[41] égisze alatt számos nyilatkozat, állásfoglalás, illetve jelentés született a tárgykörben, illetve a terrorizmus bizonyos megnyilvánulási formáit inkrimináló nemzetközi szerződések is születtek. Témánk szempontjából azonban a terrorizmus általános definíciójának megalkotására tett kísérletek relevánsak, amelyek közül az alábbiak említhetők:

- a) Az 1994. évi, a nemzetközi terrorizmus megszüntetését célzó intézkedésekről szóló Határozat alapján a terrorizmus három fő eleme (1) az adott cselekmény a nemzetközi jog alapján bűncselekménynek minősül; (2) a cselekményt azzal a céllal, vagy annak tudatában követik el, hogy az személyekben, személyek csoportjában vagy a lakosságban félelmet keltsen; (3) a cselekményt politikai célok megvalósítása érdekében követik el.^[42]

- b) A félelemkeltés szintén tényállási eleme Az Emberiség Békéje és Biztonsága elleni Bűncselekményekről szóló 1991. évi Tervezet 24. Cikkében szabályozott „Nemzetközi terrorizmus” elnevezésű bűncselekménynek, amelynek elkövetője állami szereplő lehet, és a személy vagy vagyontárgy ellen irányuló cselekmény egy másik állam ellen irányul.^[43] A dokumentum 1995. évi változata a nem állami szereplők által elkövetett cselekményeket is fogalom alá vonja, végül az 1996. évi „végleges” Tervezet a terrorizmus, mint önálló bűncselekmény fogalmát már nem tartalmazza.^[44]

[41] 2006. szeptember 8-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta az ENSZ Globális Terrorizmus Elleni Stratégiáját, egyebek között azzal a céllal, hogy a világszervezet különböző terrorizmus elleni tevékenységeit egy közös keretbe integrálja.

[42] Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, A/RES/49/60, 9 December 1994. <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm> (2017. 03. 07.)

[43] Report Report of the International Law Commission on the work of its forty-third session, 29 April -19 July 1991, Official Records of the General Assembly, Forty-sixth session, Supplement No.10. http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_46_10.pdf&lang=EF5XP 98. o. (2017. 03. 09.)

[44] Damgaard, 2008, 368.

c) A korábban említett Átfogó Egyezmény-tervezet a nemzetközi terrorizmus körébe tartozó bűncselekmény fogalmát határozza meg, az alábbiak szerint:

Minden olyan jogellenes és szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelynek eredménye

- halál, illetve súlyos testi sérülés,
- a köz-, illetve magántulajdonban álló vagyontárgy súlyos károsodása, ideértve a közterületek, az állami vagy kormányzati létesítmények, a közösségi közlekedési rendszerek, az infrastruktúrák létesítményei vagy a környezet súlyos károsodását,
- az előző pontban említett területek, létesítmények vagy rendszerek károsodása, amennyiben az ténylegesen vagy valószínűsíthetően jelentős gazdasági veszteséget okoz, és
- a cselekmény célzata – annak jellegéből adódóan vagy a körülmények alapján – az, hogy a lakosságot megfélemlítse vagy a kormányt, illetve nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen.

A terrorcselekmény az Egyezmény-tervezet szerint egy súlyos személy vagy vagyon elleni bűncselekmény célzatos elkövetését jelenti, az 1996-ban készült – többször módosított – dokumentum azonban a mai napig nem került elfogadásra. Ennek oka egyrészt az, hogy ez idáig nem született megegyezés az Egyezmény alkalmazási körét illetően, így például nem tisztázott a fegyveres erők által a fegyveres összeütközés során elkövetett cselekmények mikénti minősítése, illetve általában a terrorizmusra vonatkozó szabályok és a nemzetközi humanitárius jog kapcsolata. Nincs azonos álláspont a kormányzati fegyveres erők által békeidőben elkövetett cselekményekkel kapcsolatban, különösen az „állami terror” megítélését illetően. Szintén problematikus a felszabadítási mozgalmak tevékenységének a kérdése, hiszen egyes államok szerint e mozgalmak harci cselekményei az önrendelkezési jog gyakorlásának legitim eszközei, más államok azonban ezeket a terrorizmus legrosszabb formáinak tekintik.^[45] Az Arab Liga, az Iszlám Konferencia Szervezete (IKSZ) és az Afrikai Unió által elfogadott terrorizmusfogalom tartalmazza az önrendelkezéshez való jogot, és így kivételnek tekinti a szabadságharcosok által elkövetett cselekményeket. Ennek megfelelően az IKSZ tagállamai az egyeztetések során igyekeztek ezt a kivételt az Egyezmény-tervezetbe is belevetetni.^[46] Lawless szerint ugyanakkor ez nem egy valós érv az átfogó terrorizmusfogalom ellen, hiszen a szabadságharcosok szabadon megválaszthatják, hogy kizárólag a célpont állam hatóságait és fegyveres erőit támadják.^[47]

d) Szemben az előző pontokban vázolt tervezetekkel, amelyek egyelőre elfogadásra nem kerültek, *létezik olyan, az ENSZ égisze alatt létrejött, hatályos nemzetközi szerződés, amely meghatározza a terrorcselekmény általános*

[45] Ambos-Timmermann, 2014, 33-34.

[46] Blöcher, 2011, 113.

[47] Lawless, 2007, 153.

fogalmát, ez pedig a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló 1999. évi ENSZ egyezmény, hiszen e jogforrás

- az egyezmény mellékletében felsorolt nemzetközi szerződésekben meghatározott bűncselekményeket tekintti terrorcselekménynek, illetve
- minden olyan cselekményt, amely polgári személy vagy fegyveres konfliktus esetén az ellenségeskedésben tevőlegesen részt nem vevő más személy halálának vagy súlyos testi sérülésének okozására irányul, ha a cselekmény célja, annak természetéből vagy összefüggéseiből következően az, hogy a lakosságot megfélemlítse, vagy egy Kormányt vagy nemzetközi szervezetet valamely cselekmény megtételére vagy ennek megtételétől történő tartózkodásra kényszerítsen.^[48]

Az egyezmény mellékletében felsorolt, kilenc nemzetközi egyezményben nevesített bűncselekmények a terrorcselekmény taxatív felsorolt fordulatának tekinthetők, ezen túlmenően terrorcselekménynek minősül minden, az élet vagy a testi épség elleni bűncselekmény, amelynek sértettje polgári személy, illetve fegyveres összeütközés esetén védett személy, amennyiben annak elkövetése speciális célzattal történik.

Az egyezményt ez idáig 187 állam ratifikálta,^[49] ennek tükrében kétségtelenül az államok többségének konszenzusát tükrözi, más kérdés, hogy az egyezményben található terrorcselekmény-fogalom tekinthető-e nemzetközi szokásjogi normának. A részes államok igen jelentős száma a nemzetközi szokásjog objektív elemének, az államok tényleges gyakorlatának a meglétét erősíti, a szokásjog másik, szubjektív elemének, a gyakorlat jogilag kötelező jellegére vonatkozó meggyőződésnek a fennállása azonban vitatott a vonatkozó szakirodalomban.^[50] Ha azonban összevetjük az egyezményt ratifikáló államok és az ICC részes államainak listáját, azt láthatjuk, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság 124 részes államából csupán négy állam^[51] nem ratifikálta a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló egyezményt. Ennek alapján talán nem túlzás az a megállapítás, hogy a Bíróság 120 részes állama által a terrorizmus finanszírozásával összefüggésben elfogadott terrorcselekmény-fogalom megfelelő kiindulási alap lehet a terrorcselekménynek, mint önálló bűncselekménynek a Bíróság Statútumába történő beiktatása során. A következő részben ennek a folyamatnak egy lehetséges sémáját vázoljuk fel röviden.

[48] Lásd az Egyezmény 2. cikkét. Az Egyezményt Magyarországon a 2002. LIX. törvény hirdette ki.

[49] Az egyezményt ratifikáló államok száma jelentősen meghaladja az 1948. évi Genocídium Egyezményben részes államok számát, amely jelenleg 147. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=_en (2017. 03. 25.)

[50] Így Norberg szerint az Egyezményt ratifikáló államok nagy számának a háttérben nem az államok meggyőződése, hanem sajátos nemzetközi jogi kötelezettség áll: a 2001. szeptember 11-i eseményeket megelőzően az Egyezményt csupán négy állam ratifikálta, ezt követően a részes államok számának drasztikus emelkedése az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1373. számú határozatával magyarázható, amely kötelezte az ENSZ tagállamait az Egyezmény ratifikálására. (Norberg, 2010, 25.)

[51] Ezek: Burundi, Csád, a Palesztin állam és Zambia.

IV. A TERRORCSELEKMÉNY AZ ICC STATÚTUMÁBAN?

1. A terrorcselekmény beiktatása az ICC Statútumába

Az ICC Statútumának módosításáról a 121. cikk rendelkezik, amelynek 1. pontja szerint annak hatályba lépésétől számított hét év elteltével kerülhet sor, ennek alapján rendezték meg 2010-ben a kampaloi felülvizsgálati konferenciát, ahol – egyebek között – az agresszió tényállásának megszövegezése és elfogadása megtörtént. E hétéves türelmi időt követően a Statútum további időbeli korlátozást nem tartalmaz, így jelenleg elvileg bármely részes állam javasolhatja annak módosítását, és a terrorcselekmény Statútumba történő beiktatását is. A javaslat megvitatásáról a soron következő Közgyűlés dönt, illetve indokolt esetben ebből a célból a felülvizsgálati konferencia is összehívható. A módosító javaslat elfogadásához legalább a részes államok kétharmados szavazattöbbsége szükséges, és – mivel a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekményeket érintő módosításról van szó – az új rendelkezések kizárólag csak a módosítást elfogadó részes államokra és csak egy évvel a megerősítő okmány letétbe helyezése után lépnek hatályba.

A fenti séma első látásra meglehetősen egyszerűnek tűnik, a módosító javaslat azonban rendkívül alapos jogi és politikai előkészítés nélkül bizonyosan kudarcra van ítélve, amint azt a Hollandia által 2011-ben előterjesztett javaslat^[52] példája is mutatja. Az egy vagy több állam által benyújtott „egyszerű” módosító javaslat helyett a másik járható út – az agresszió tényállásának kodifikálásához hasonlóan – speciális, a terrorcselekmény büntetével foglalkozó munkacsoport felállítása, amelynek feladata a tényállás kidolgozása és a részes államok elé terjesztendő javaslat elkészítése lenne. A nyilvánvaló nehézséget az agresszió kodifikálásának folyamatához képest az az eltérés jelenti, hogy míg az agresszióknak a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekmények közé történő beiktatásáról a döntés már 1998-ban, a Statútum megalkotásakor megszületett, a terrorcselekmény vonatkozásában sem ebben, sem a definiálás kérdésében nem született még konszenzus. Másrészt az agresszió büntetének előképe, a „béke elleni bűncselekmények” már a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék alapokmányában is szerepelt.

[52] A holland javaslat kétlépcsős módosításban gondolkodott: először, a törvényi tényállás kidolgozása nélkül, a terrorcselekmény beiktatása a bíróság joghatóságába tartozó bűncselekmények közé, majd egy későbbi időpontban a tényállás megalkotása, illetve esetlegesen a joghatóság gyakorlására vonatkozó feltételek rögzítése.

Lásd Report on the Working Group on Amendments, 9 December 2011.
https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP10/ICC-ASP-10-32-ENG.pdf

2. Az ICC joghatóságának kiterjesztése a terrorcselekményre: érvek és ellen-érvek

Az ICC joghatóságának a kiterjesztése a terrorcselekményre elősegítheti a bűncselekmény nemzeti jogrendszerekben történő kriminalizálását, illetve a bűncselekmény tényállási elemeinek hasonló elveken történő szabályozását, és ily módon a nemzeti büntetőjogok vonatkozó szabályozásának harmonizálását. Számos államban – így hazánkban is – a nemzetközi jogi bűncselekményre vonatkozó belső büntetőjogszabályok megalkotása vagy újraszabályozása az ICC Statútumának alapulvételével történt.

A terrorcselekménynek a Statútumban történő szabályozása és a Bíróság által történő elbírálása mellett szóló további érv, hogy ennek hiányában elmaradhat az elkövetők felelősségre vonása: elképzelhető, hogy a fogva tartó állam büntetőjoga nem szabályozza a terrorista cselekményeket, vagy amennyiben a cselekmény a fogva tartó államot nem érintette, az adott állam joga nem teszi lehetővé az univerzális joghatóság gyakorlását és a bűncselekmény hazai bíróság által történő elbírálását. Ezekben az esetekben az elkövetők felelősségre vonása csak egy, a cselekménnyel érintett (joghatósággal rendelkező) állam részére történő kiadatás útján biztosított, amelynek azonban a politikai megfontolások akadályát képezhetik.^[53] Így előfordulhat, hogy a cselekmény elbírálására joghatósággal rendelkező állam nem hajlandó, de az is, hogy nem képes a büntetőeljárás megfelelő lefolytatására az igazságszolgáltatási rendszerének teljes vagy részleges összeomlása miatt, a Nemzetközi Büntetőbíróságot pedig pontosan az ilyen szituációkban történő eljárásra hozták létre (lásd korábban a komplementaritás elvét).

További előnyként említhető a nemzetközi bírói fórum neutrális jellege: a média, illetve a közvélemény elvárásainak befolyása az ítélkező tevékenységre kevésbé van jelen bizonyos nemzeti bíróságok előtt folyó eljárásokhoz képest. Az eljárás egységes és magas szintű emberi jogi standardok mentén folyik, az áldozatok részvételi-, illetve egyéb jogosultságai, valamint a tanúvédelem magasabb szinten biztosított, illetve a nemzetközi büntetőügyekben eljáró bírák jelentős tapasztalattal rendelkeznek – egyebek között – a speciális parancsnoki felelősség vagy a társas bűnelkövetési alakzatok gyakorlati kérdéseit illetően.^[54]

Ezen túlmenően egy nemzetközi fórumon lefolytatott büntetőeljárás képes rávilágítani a terrorista támadás mögött rejlő mérhetetlen gonoszságra, illetve az egész globális közvéleményt bevonja a terrorizmus visszaszorításának folyamatába. Az ICC joghatósága tehát szimbolikus jellegű is: világos üzenetet jelent, amelynek a lényege,

[53] Ennek a helyzetnek egy jellemző példája volt Lockerbie-ügy, amelynek során Líbia megtagadta az elkövetők kiadatását az USA-nak arra hivatkozással, hogy a gyanúsítottakkal szembeni megfelelő bánásmód nem lenne biztosított. Az USA álláspontja szerint viszont a kiadatás hiányában nagy a veszélye annak, hogy az elkövetők felelősségre vonása elmarad. Lásd Proulx, 2004, 1015.

[54] Drumbl, 2002, 73.

hogy a nemzetközi közösség a legteljesebb mértékben elutasítja a terrorizmust általában, és a terrorizmust, mint a politikai változások eszközét.^[55]

A vázolt előnyök mellett szót kell ejteni az ellenérvekről is, amelyek között az ICC eljárását, különösen a nyomozást általában jellemző hátrányos vonás említhető, amely szerint a részes államok együttműködésétől függ az információcsere, a bizonyítékok összegyűjtése, illetve a gyanúsítottak felkutatása és letartóztatása. Szintén nehézséget jelenthet, hogy egy nemzetközi bírósági fórum korlátozott kapacitására és a potenciális terheltek esetlegesen nagyobb száma megkérdőjelezi az eljárások ésszerű időben történő befejezését, problematikus jellemző a nemzetközi bírói fórumok jelentős költségvonzata, a szankciós paletta szerényebb a nemzeti eljárásokhoz képest, stb. A leginkább nyomatékos ellenérv pedig úgy fogalmazható meg, hogy a közelmúlt terrorista cselekményeinek többségére jellemző öngyilkos merényletek esetében a preventív hatás fogalmilag értelmetlen.

V. A TERRORCSELEKMÉNY A NEMZETKÖZI SZOKÁSJOGBAN

1. A nemzetközi szokásjog

A nemzetközi szokásjog a szerződések és az általános jogelvek mellett egyike a nemzetközi jog elsődleges forrásainak, amelyet a Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. Cikk (1) bekezdés b) pontja jog gyanánt elismert általános gyakorlatként bizonyítékaként definiál. Ennek megfelelően egy nemzetközi szokásjogi norma létrejöttéhez két konjunktív elem szükséges: az adott kérdésben kialakult és az államok által követett egybevágó általános gyakorlat, és az ehhez kapcsolódó *opinio juris*, vagyis az a meggyőződés, hogy ez a gyakorlat, mint jog kötelező erejű.

Az állami gyakorlat létrejöttéhez vezető folyamatban az állami szervek vesznek részt, ezek közül is különösen a végrehajtó hatalom központi szerveinek cselekvései relevánsak, így a kormányhivatalok nyilatkozatai, a diplomáciai levelezések, nemzetközi bíróságok előtti perben kifejtett álláspont, nemzetközi szervezetek határozatainak megszavazása, illetve az egyes kormányoknak az ENSZ nemzetközi Jogi Bizottságában előterjesztett tervezetei.^[56] Ehhez hozzátehetjük, hogy amennyiben egy adott bűncselekménnyel kapcsolatos állami gyakorlatról van szó, ezzel összefüggésben a vonatkozó belső jogi szabályozásnak, illetve a nemzeti büntetőbíróságok kapcsolódó ítélezési gyakorlatának vizsgálata sem mellőzhető. Lényeges továbbá, hogy az állami gyakorlat teljes azonossága feltétel, elegendő, ha a nemzetközi közösség államainak túlnyomó többsége részt vesz a gyakorlat megvalósításában.^[57]

[55] Cohen, 2013, 253.

[56] Bruhács, 2014, 108., illetve M. Nyitrai, 2006, 100–101.

[57] Hoffmann, 2011, 1.

A szokásjog szubjektív eleme, a jogi meggyőződés kialakulására egyebek mellett lehet következtetni az államok képviselőinek hivatalos nyilatkozataiból, felsőbbbíróóságok döntéseiből és az ENSZ szerveinek határozataiból.^[58] Ezen túlmenően a Nemzetközi Bíróság szóhasználata^[59] is irányadó lehet, illetve a jelentős nemzetközi jogi tankönyvek szerzőinek konszenzusa – az ún. doktrinális összhang – az adott szabállyal kapcsolatban szintén a szokásjogi jellegre utal. A jogi meggyőződés létét nem kérdőjelezi meg a vonatkozó tilalom megsértése, éppen ellenkezőleg: ha a nemzetközi közösség az adott tilalom megsértését vagy a normával ellentétes tartalmú magatartást jogsértésnek tekinti, akkor az az opinio juris bizonyítéka.^[60]

A nemzetközi szokásjog két említett eleme nem mindig választható el élesen egymástól, így az állami cselekvés sok esetben egyszerre az állami gyakorlat és a jogi meggyőződés kifejeződése. Más megfogalmazás szerint általánosságban szinte lehetetlen a két elem elkülönítése, ezért a feltételeknek megfelelő állami gyakorlat fennállása kellően bizonyítja a jogi meggyőződést, és ily módon a nemzetközi szokásjogi szabály létezését.^[61]

Mivel a terrorcselekmény, mint önálló bűncselekmény fogalmát meghatározó nemzetközi szerződés nem létezik, vagy ennek létezése legalábbis kétséges, illetve nincs olyan nemzetközi büntetőbíróság, amelynek statútuma tartalmazná a terrorcselekmény tényállását, megoldás lehet a terrorcselekmény fogalmának és tényállási elemeinek a nemzetközi szokásjogban történő feltárása, értelmezése, majd a bűncselekmény tényállásának a megfogalmazása. Az ebbe az irányba tett legjelentősebb kísérlet a Libanoni Különleges Törvényszék (*Special Tribunal for Lebanon*) nevéhez fűződik.

2. A terrorcselekmény, mint a nemzetközi szokásjog alapján büntetendő cselekmény

A Libanoni Különleges Törvényszék a kiemelkedő nemzetközi büntetőjogász, Antonio Cassese elnökletével eljáró Fellebbviteli Tanácsa a 2011. február 16-i döntésében^[62] arra a kérdésre kereste a választ, hogy létezik-e a terrorcselekménynek (terrorizmusnak) általánosan elfogadott nemzetközi fogalma, és

[58] Az ENSZ Közgyűlésének a határozataiban ebben a tekintetben nagy jelentőséggel bírnak, mivel valamennyi állam részt vesz azok meghozatalában, noha a tartalmuk adott esetben megtévesztő is lehet, amennyiben a határozat meghozatala politikai kompromisszum eredménye, és ily módon nem feltétlenül az államok valós akaratát tükrözi. Lásd Ambos-Timmermann, 2014, 21.

[59] Így a „nemzetközi jog régtől érvényesülő szabálya”, vagy „a bírósági gyakorlatban következetesen alkalmazott jogi szabály” fordulatok. Lásd Kovács, 2011, 78–79.

[60] Kovács, 2011, 79.

[61] Bruhács, 2014, 108.

[62] Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging. STL-11-01/1/AC/R176bis, 16 February 2011. – a továbbiakban: Decision. A döntés a korábbi miniszterelnök, Rafik Hariri ellen és további sértettek sérelmére elkövetett terrorcselekmény ügyében született.

igenlő válasz esetén hogyan kell azt alkalmazni. A Tanács álláspontja szerint a nagyszámú nemzetközi egyezmény, a kapcsolódó ENSZ-határozatok, illetve az államok jogalkotói és jogalkalmazói gyakorlata azt mutatja, hogy mára kialakult a terrorcselekmény nemzetközi szokásjogban elfogadott fogalma.^[63] „A terrorista bűncselekmények büntetendőségével kapcsolatban szilárd gyakorlat alakult ki, és ez a gyakorlat a bizonyítéka az államok azon meggyőződésének, hogy a terrorizmus büntetendősége társadalmi szükségletre adott válasz (*opinio necessitatis*), a büntetendővé nyilvánítást előíró szabály létezése alapján pedig a cselekmény büntetendőségére vonatkozó meggyőződés jogilag kötelező (*opinio juris*).”^[64]

A jelenlegi szabályok az államokra és a nem állami szereplőkre három kötelezettséget rónak:

- tartózkodás a terrorista cselekményekben való részvételtől,
- kötelezettség a terrorizmus megelőzésére és megbüntetésére, különösen a feltételezett elkövetők felelősségre vonására,
- jogosultság és kötelezettség a büntetőeljárás lefolytatására az adott állam területén bárki által elkövetett terrorista cselekmények esetén, és ezzel párhuzamosan az elkövető állampolgársága szerinti állam kötelezettsége, hogy tartózkodjék az ilyen eljárások akadályozásától.

Ezt követően a Tanács meghatározta a terrorizmus fogalmát, amelynek elemei az alábbiak:

- a) bűncselekmény elkövetése vagy az azzal való fenyegetés,
- b) az elkövető szándéka (célzata), hogy a lakosságot megfélemlítse, illetve hazai vagy nemzetközi hatóságot arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, vagy ne tegyen,
- c) a cselekmény transznacionális jellege.^[65]

A Tanács álláspontja szerint tehát létezik a terrorizmus általánosan elfogadott definíciója – ahogy azt azonban maga a Tanács is elismerte –, a terrorizmus nemzetközi szokásjogban elfogadott tilalmából azonban nem következik automatikusan a terrorcselekménynek, mint nemzetközi jogi bűncselekménynek (ily módon a nemzetközi szokásjogban elismert bűncselekménynek) a létezése. A kérdés megválaszolása során abból kell kiindulni, hogy a nemzetközi jogban az egyéni büntetőjogi felelősség megalapozásához szükség van egy olyan nemzetközi tilalom megszegésére, amely egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet. Az említett nemzetközi tilalom létezésének bizonyítékai lehetnek egyrészt kormányzati tisztségviselők, illetve nemzetközi szervezetek képviselőinek nyilatkozatai, másrészt a tilalom megszegésének büntetendőségéről tanúskodó belső büntetőbírói gyakorlat. E tényezők alapján lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy az államok az adott tilalom megszegését büntetendővé nyilvánítják-e vagy sem. A Tanács álláspontja

[63] Decision 85.

[64] Decision 102.

[65] Decision 85.

szerint egyértelmű, hogy az államok többsége a terrorista cselekményeket bűncselekményként szabályozza a belső jogában, ez pedig szilárd alapját képezi a terrorizmus nemzetközi szinten történő kriminalizációjának, amely a háborús bűntettek fogalmi körének kialakulásához hasonló folyamatként írható le.^[66] Ezt a folyamatot a terrorizmus vonatkozásában tovább erősítették az ENSZ Közgyűlésének, illetve a Biztonsági Tanácsnak a terrorizmussal kapcsolatban született határozatai, illetve a terrorizmus különböző megjelenési formái elleni küzdelem tárgyában született nagyszámú nemzetközi egyezmény is. A BT a terrorizmust – szemben az egyéb transznacionális bűncselekményekkel – mint a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető cselekményt definiálta. A terrorizmus e különleges státusza és kiemelkedő tárgyi súlya megerősíti, hogy a terrorcselekmény a nemzetközi jog, ezen belül a nemzetközi szokásjog által szabályozott, békeidőben elkövethető nemzetközi bűncselekmény, amely egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet.^[67]

A Fellebbviteli Tanács fenti megállapítását, illetve a terrorcselekmény fogalmi meghatározását számosan kritizálták, a vonatkozó érvek szerint a terrorcselekmény fogalma a nemzetközi szokásjogban még nem kristályosodott ki,^[68] a Tanács által elemzett belső jogok bűncselekmény-fogalma korántsem egységes a transznacionális jelleg, mint fogalmi elem tekintetében, illetve az alapul vett definíciók nem mindegyike bűncselekményi tényállás.^[69] Ehhez hozzátehetjük, hogy politikai, illetve ideológiai motívum, mint tényállási elem láthatóan hiányzik a fogalomból, ami azért is meglepő, mert Cassese szakirodalmi munkáiban ez az elem szerepel.^[70] Mások szerint a különleges törvényszék fogalmi meghatározása inkább csak tanácsadó jellegű, valamint a szervezet hivatalosan a libanoni jogot értelmezte a nemzetközi joggal összhangban.^[71]

A problémát azonban a magunk részéről inkább abban látjuk, hogy a nemzetközi büntetőjog területén a szokásjog alkalmazása – íratlan jellegéből adódóan – meglehetősen aggályosnak tűnik, következően abból, hogy a büntetőjog egyik legfontosabb alapelve az anyagi jogi legalitás (törvényesség) elve. A *nullum crimen/nulla poena sine lege* elvből négy büntetőjogi tilalom, illetve követelmény vezethető le^[72] Ha ezek közül az írott jog követelményétől értelemszerűen el is tekintünk, akkor is kérdéses marad a visszaható hatály tilalma, és a pontos

[66] Decision 103. A háborús bűncselekmények kategóriája eredetileg a belső jogokban született, később – a XIX. század közepétől – megkezdődött a nemzetközi egyezményekben történő kodifikálás (genfi jog, hágai jog), majd sor kerül e cselekmények nemzetközi szinten történő szankcionálására is (lipcsei perek, nürnbergi per), végül a háborús bűncselekmények a nemzetközi szokásjog részévé váltak.

[67] Decision 104.

[68] Ambos, 2011, 665–666.

[69] Saul, 2011, 681–684.

[70] Cassese, 2013, 120–125.

[71] Blöcher, 2011, 117.

[72] Ezek: (1) az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazásának követelménye, és a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma; (2) a pontos törvényi meghatározottság követelménye és a határozatlan büntetőtörvény és szankció tilalma; (3) az írott büntetőtörvény követelménye, és a büntethetőséget alapító és a szankciót megalapozó vagy szigorító szokásjog tilalma; (4) az analógia tilalma. Lásd Nagy, 2004, 60.

törvényi meghatározottság követelménye: erősen kétséges, hogy léteznek-e az elkövetés időpontjában hatályos határozott, pontos és világos bűncselekményi törvényi tényállások a nemzetközi szokásjogban. A nemzetközi bűncselekmények fogalma, törvényi tényállása önmagában is meglehetősen összetett és bonyolult, ráadásul a definíálás során a különböző államok sok esetben eltérő jogelveit, illetve a deliktumokat tételező jogforrások eltérő szabályozását is összhangba kell hozni.^[73] Jogosan teszi fel a kérdést Geller Balázs: „számon kérhető-e a büntetőjogi legalitás garanciái ugyanazzal a tartalommal és következetességgel a nemzetközi bűncselekmények jogában?” A kérdésre a szerző határozott igennel felel, és hasonló állásponton voltak az ICC Statútumának megalkotói, hiszen a Statútum 22. Cikke rögzíti a *nullum crimen sine lege* elvét, és hangsúlyozza, hogy „a büntett tényállását megszorítóan kell értelmezni, és a tényállás analógia útján nem terjeszhető ki”. A Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekmények tényállásának meghatározása álláspontunk szerint, ha nem is elégti teljes egészében, de közelít a határozott büntetőjogi norma belső jogi követelményéhez.

A terrorcselekmény tényállása azonban a Bíróság Statútumában nem szerepel, így a bűncselekmény tényállási elemeinek a nemzetközi szokásjogban történő feltárása továbbra is nyitott kérdés marad. A nemzetközi szokásjog azonban – természetéből adódóan – sem a büntetőjogi legalitás elvével (különösen a törvényi pontos meghatározottság követelményével), sem pedig a jogbiztonság elvéből következő előreláthatóság elvével nem egyeztethető össze, egy adott szokásjogi norma feltárása és értelmezése ráadásul sohasem nélkülözi a szubjektív elemet. Álláspontunk szerint nem kétséges, hogy a *terrorcselekmény elkövetésére vonatkozó tilalom* része a nemzetközi szokásjognak, a bűncselekmény szokásjogi fogalma, illetve tényállási elemei tekintetében azonban a korábban említett doktrinális összhang megléte kétséges, egyes szerzők szerint hiányzik. Ebben az esetben azonban a tényállási elemek feltárását elvégző, egy konkrét ügyben eljáró nemzetközi bírósági fórum álláspontja szükségszerűen kritika tárgyát fogja képezni, és a bírói jogalkotás problémáját veti fel.^[74] A megoldást kizárólag a nemzetközi szokásjogi norma kodifikálása jelentheti, vagy egy, az ENSZ keretei között elfogadott globális nemzetközi egyezményben, vagy az ICC Statútumában.

[73] Lásd pl. az emberiség elleni bűncselekmények tényállási elemei közötti eltéréseket az ICTY, az ICTR, illetve az ICC Statútumaiban.

[74] Hoffmann Tamás megállapítása szerint az ad hoc törvényszékek, különösen az ICTY gyakorlatára jellemző volt a „kreatív jогtalálás”, amelyre példaként a Tadic-ügyben a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok szabályainak megszegéséhez kapcsolódó felelősség feltételeinek rögzítését említi. Lásd Hoffmann, 2011, 1.

VI. A TERRORCSELEKMÉNY, MINT NEMZETKÖZI JOGI BŰNCSELEKMÉNY

A terrorcselekmény fogalmával és jogi természetével kapcsolatos komplex problémakörön belül érdemes röviden említést tenni a szakirodalomban oly sokszor előforduló kérdésről, amelynek lényege a deliktum mikénti elhelyezése a nemzetközi bűncselekmények rendszerén belül.

A jelenlegi nemzetközi büntetőjog különbséget tesz szerződésen alapuló nemzetközi bűncselekmények (transznacionális deliktumok) és „valódi” szupranacionális nemzetközi bűncselekmények (nemzetközi jogi bűncselekmények) között. Utóbbira általánosan elfogadott példaként szolgálnak az ICC Statútumában definiált bűncselekmények, előbbire pedig a különböző ENSZ egyezményekben szabályozott transznacionális bűncselekmények (így a terrorista bombatámadások elleni, a kínzás elleni, vagy a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények tárgyában született ENSZ egyezmények). A fenti multilaterális szerződések kötelezik a részes államokat a szerződés tárgyát képező bűncselekmények belső jogban történő kriminalizálására. E kötelezettség megszegése kizárólag az érintett állam felelősségét keletkezteti, az egyének – mivel a nemzetközi jognak nem alanyai – a fenti szerződéseket nem szeghetik meg. A szerződéseken alapuló bűncselekmények tulajdonképpen önmagukban nem is léteznek, létrejöttük előfeltétele a belső jogban történő implementálás. Ennek két következménye is van: a nemzetközi szerződés implementálásával a bűncselekmény az adott állam belső büntetőjogának részévé válik, és meg kell alkotni a bűncselekménnyel kapcsolatos joghatósági rendelkezést is. Másrészt az implementálás elmulasztása esetén előfordulhat az a helyzet, hogy az adott állam területén tartózkodó elkövető cselekménye büntetlenül marad.^[75]

Ezzel szemben a szűk értelemben vett nemzetközi bűncselekmények, illetve ezek tilalmára vonatkozó szabályok az egyénekre közvetlenül alkalmazandók és kötelező erejűek. E bűncselekményekkel kapcsolatos felelősség közvetlenül a nemzetközi jogon alapul, a büntethetőség független a belső jogi kriminalizációtól, és a hagyományos joghatósági elvek helyett jellemezően az univerzalitás elve érvényesül, jogforrásuk pedig általában a nemzetközi szokásjog. Néhány esetben az adott nemzetközi bűncselekmény jellegére a vonatkozó jogforrások kifejezetten utalnak. Így a Genocídium-egyezmény 1. cikke a népirtást „nemzetközi jogba ütköző bűncselekménynek” (*crime under international law*) nevezi,^[76] ezzel szemben például a kínzás elleni egyezmény 4. cikk (1) bekezdése csupán a belső jogban történő kriminalizációs kötelezettséget fogalmazza meg.^[77]

[75] Ambos-Timmermann, 2014, 24.

[76] Lásd a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948-ban elfogadott egyezményt, amelyet Magyarországon az 1955. évi 16. tvr. hirdetett ki.

[77] Lásd a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni, 1984-ben elfogadott egyezményt, amelyet Magyarországon az 1988. évi 3. törvényerejű rendelet hirdetett ki. A 4. cikk (1) bekezdése szerint „Valamennyi részes államnak gondoskodni kell arról, hogy büntetőjoga szempontjából minden kínzási cselekmény bűncselekménynek minősüljön.”

Előfordulhat, hogy egy valódi nemzetközi bűncselekmény kriminalizációja eredetileg a nemzetközi szokásjogban valósul meg. Így például az 1982. évi ENSZ tengerjogi egyezmény – ideértve ez ebben szabályozott kalózkodás büntetettét is – olyan szerződésnek tekinthető, amely csupán a már létező nemzetközi szokásjogot kodifikálta.^[78] Arra is van példa, hogy egy eredetileg szerződésen alapuló bűncselekmény a szokásjog részévé válik, és ezáltal a nemzetközi jogi bűncselekmény rangjára emelkedik (lásd a korábban említett népirtás büntetettét). A lényeg azoknak a kritériumoknak a meghatározása, amelyek teljesülése esetén *egy adott bűncselekmény nemzetközi jogi bűncselekménynek* minősül.

Az uralkodó szakirodalmi álláspontok szerint – támaszkodva az ICTY-nek a Tadić-ügyben eljáró Fellebbviteli Tanácsának a döntésére^[79] – ehhez három feltétel szükséges:

- a vonatkozó tilalom, mint elsődleges norma a nemzetközi jog részét képezze,
- a tilalom megszegése különösen súlyos, és általánosan elismert kiemelkedő értékeket érint,
- a tilalom megszegése önmagában – függetlenül a belső jogban történő kriminalizációtól – egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet.^[80]

Ambos az említett feltételeket az általánosan elfogadott bűncselekmény-fogalom, és az univerzalitás elvének követelményével egészíti ki.^[81] E szerint ahhoz, hogy egy nemzetközi jogi norma – legyen az szerződéses vagy szokásjogi eredetű – *nemzetközi jogi bűncselekményt* hozzon létre, szükséges:

a) Az adott bűncselekmény elkövetésére vonatkozó nemzetközi jogi tilalom fennállása, a bűncselekmény világos, határozott megfogalmazásával. A különböző – nemzetközi jogi, illetve belső jogi – forrásokban, illetve a szakirodalomban meghatározott bűncselekmény-fogalmak elemzése alapján álláspontunk szerint létezik a terrorcselekmény általánosan elfogadott (elfogadható) tényállása, amelynek elemei vonatkozásában konszenzus mutatható ki, és amely az alábbiak szerint definiálható:

Olyan erőszakos bűncselekmény, amelynek eredménye halál vagy súlyos testi sérülés, illetve vagyontárgy súlyos károsodása, amennyiben az elkövető célja, hogy a lakosságot megfélemlítse, vagy állami szervet, illetve nemzetközi szervezetet valamely cselekmény megtételére, vagy ennek megtételétől való

[78] Chang, 2010, 274.

[79] A Tanács a nemzetközi humanitárius jog súlyos megsértését megvalósító cselekmények, az ICTY Statútumának 3. Cikkében szabályozott, „a háború jogának és szokásainak megsértése” elnevezésű bűncselekmény megállapításának feltételeit vizsgálta. A konjunktív feltételek az alábbiak: (1) a szóban forgó magatartás a nemzetközi humanitárius jog szabályainak megsértését jelentő cselekmény; (2) a magatartást tilalmazó rendelkezés természetét tekintve szokásjogi szabály, vagy szerződési jogba tartozó szabály esetén szerződésben rögzített feltételek fennállnak; (3) a rendelkezés lényeges értékeket véd és a jogsértés a sértettnek súlyos következményeket okoz, vagyis súlyos jogsértésről van szó; (4) a rendelkezés megsértése egyéni büntetőjogi felelősséget keletkeztet. Prosecutor v. Tadic (Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction), IT-94-1 (2 October 1995) 94.

[80] Lásd Werle, 2009, 144.; Cassese, 2013, 20.

[81] Ambos-Timmermann, 2014, 26–27.

tartózkodásra kényszerítsen. A magunk részéről szükségesnek tartjuk továbbá a politikai (ideológiai) célzat vagy motívum tényállási elemként történő szerepeltetését is, mivel ez a szubjektív elem alkalmas a magáncélból vagy személyes motívumoktól vezérelt, az erőszakot és a kényszerítést is magába foglaló köztörvényes bűncselekményektől való elhatárolásra.^[82]

A politikai célzat elhagyása azt eredményezheti, hogy olyan bűncselekmények is terrorcselekménynek minősülnek, amelyek a jogalkotó (vagyis a nemzetközi közösség) szándéka szerint eredetileg nem tekinthetők annak. Megfigyelhető ez a jelenség hazánkban, ahol egyre növekszik a fogalom alá sorolt magatartások köre. Jó példa erre az Ahmed H. ügyében 2016-ban született ítélet, amelyben a vádlottat a rószkei határon történő kódobálásért terrorcselekmény elkövetéséért ítélték el, mivel az ítélet szerint tevékenységével egy állami szervet akart valami megtételére kötelezni.^[83]

b) A második lépcsőben a jogi tárgyát kell görcső alá venni: vajon a bűncselekmény sérti vagy veszélyezteti a nemzetközi közösség által elfogadott univerzális értékeket? A terrorizmus legsúlyosabb megnyilvánulási formáinak tárgyi súlya – lévén, hogy ezek már a nemzetközi békét és biztonságot is fenyegetik – bizonyosan felveszik a versenyt az elismert nemzetközi jogi bűncselekményekkel, de a terrorizmus egyéb formái is a nemzetközi közösség alapvető érdekeit, értékeit támadják.

c) Végül a harmadik feltétel: a bűncselekménnyel kapcsolatos tilalom az egyénekre közvetlenül érvényesül, és az egyén büntetőjogi felelősségét keletkezteti, illetve a joghatósági szabályok közül az univerzalitás érvényesül. A probléma ez utóbbi elv érvényesülésével kapcsolatos, mivel, egyetértve *Ambossal*, nincs általánosan elfogadott gyakorlat abban a kérdésben, hogy a terrorista cselekmények vonatkozásában az univerzalitás elve alkalmazandó-e, vagy sem. A korábban említett 1994. évi ENSZ Közgyűlési határozat a terrorista cselekményekkel kapcsolatos információcsere vonatkozásában elsődlegesen az államok közötti együttműködésre fókuszál, és a vonatkozó nemzetközi szabályok belső jogba történő implementálását hangsúlyozza. Az 1996. évi határozat pedig a „kiadni vagy megbüntetni” elv alkalmazását ajánlja, megerősíti a területi szuverenitás elvét, és világossá teszi, hogy az univerzalitás elvének alkalmazását nem tartja indokoltnak.^[84] A már szintén hivatkozott Átfogó Egyezmény-tervezet a terrorista bűncselekmények miatti egyéni büntetőjogi felelősség elvét ugyan rögzíti, az univerzalitás elve azonban nem érvényesül, hanem ezzel szemben a Tervezet a hagyományos joghatósági elveket szabályozza, és kifejezetten kizárja az extraterritoriális joghatóság alkalmazását.^[85]

[82] Hasonló álláspontot foglal el Bartkó Róbert, lásd Bartkó, 2011b, 163.

[83] http://index.hu/belfold/2016/11/30/roszkei_terrorista_per_itelet/ (2017. 03. 29.)

[84] *Ambos-Timmermann*, 2014, 26–27.

[85] Hangsúlyozni kell, hogy ebben a tekintetben a magyar Btk. megoldása előre mutatónak tekinthető, hiszen a 4. § (3) bekezdés ac) pontja értelmében a terrorcselekmény (illetve annak tipikus

A vázolt „teszt” tükrében egyelőre kérdéses, hogy a terrorcselekmény szupranacionális nemzetközi jogi bűncselekménynek tekinthető-e, és ebben a tekintetben – mint a nemzetközi büntetőjogi dogmatika oly sok más kérdésében – a szakirodalom mérvadó képviselőnek a konszenzusa is hiányzik. Az nem kétséges, hogy a bűncselekmény, bizonyos megjelenési formáinak tárgyi súlyára, illetve védendő jogi tárgyára figyelemmel kiemelkedik a transznacionális bűncselekmények köréből, ez a tény pedig további impulzust adhat a deliktumnak az ICC Statútumában történő kodifikálására. Erre bizonyosan nem a közeli jövőben fog sor kerülni, ezért érdemes megvizsgálni azt a kérdést, hogy a terrorizmus bizonyos megjelenési formái minősíthetők-e a Statútum tárgyi joghatóságába jelenleg tartozó valamely bűncselekménynek?

VII. A TERRORCSELEKMÉNY, MINT AZ ICC JOGHATÓSÁGÁBA TARTOZÓ BŰNCSELEKMÉNY

1. A terrorcselekmény, mint agresszió

Bár az ICC Statútuma 2010-ben kiegészült az agresszió tényállásával és a bűncselekménnyel kapcsolatos joghatóság gyakorlásának feltételeivel, gyakorlati jelentőséggel nem bír annak a kérdésnek a felvetése, hogy egy terrorista cselekmény adott esetben megvalósíthatja-e az agresszió büntetnének a tényállását. Ennek egyik oka az, hogy a Statútum említett módosításának hatályba lépéséhez 30 állam ratifikációra, és egy, legalább kétharmados szavazattöbbséggel meghozandó határozatra van szükség. Erre a mai napig nem került sor. Másrészt a tényállás sajátos szerkezete miatt a nem állami szereplők által megvalósított terrorista cselekmények – amelyek napjainkban tipikusan mondhatók – eleve nem merítik ki az agresszió büntetnének tényállását. Végül az esetlegesen állami szereplők által megvalósított terrorcselekmények általában szintén nem illeszkednek az állam által megvalósítható agressziós cselekmény tényállásába.^[86]

- megnyilvánulási formái) tekintetében az univerzalitás elve érvényesül.

[86] A tényállás egyik része a kizárólag egy állam által megvalósítható agressziós cselekmény, a másik az egyén által elkövethető agresszió büntetné. Az agressziós cselekmény „fegyveres erő alkalmazása valamely állam részéről egy másik állam szuverenitása, területi integritása vagy politikai függetlensége ellen, illetve az Egyesült Nemzetek Alapokmányával össze nem férő bármely más módon.” (Statútum 8/B. cikk 2. pont). Lásd részletesen Sántha, 2012. Ugyanez a következtetés vonható le a Közgyűlés 3314. sz. határozata alapján is.

2. A terrorcselekmény, mint háborús bűncselekmény

A vonatkozó nemzetközi szabályok egyrészt 1949. évi négy Genfi Egyezmény^[87] közül a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozó Negyedik Genfi Egyezmény, amelynek 33. cikke szerint tilalmazott minden megfélemlítő vagy félelmet (rémületet) keltő intézkedés. Az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 51. cikk 2. bekezdése tilalmazza a polgári lakosság, illetve a polgári személyek megtámadását. Ezen túlmenően „tilos minden olyan erőszakos cselekmény, vagy azzal való fenyegetés, amelynek elsődleges célja, hogy félelmet (rémületet) keltsen a polgári lakosság körében.” A nem nemzetközi fegyveres összeütközésekkel összefüggésben a Második Kiegészítő Jegyzőkönyv 4. (2) d. cikke a védett személyekkel szemben tilalmazott cselekmények között nevesíti a terrorista cselekményeket (*acts of terrorism*). A 13. cikk 2. bekezdése pedig szó szerint egyezik az I. Jegyzőkönyv 51. cikk 2. bekezdésével. A genfi jogban tilalmazott terrorista cselekmény a civil lakosság elleni módszeres erőszak alkalmazása általános tilalmának a megfogalmazását jelenti,^[88] a bűncselekmény tényállásának megfogalmazásánélkül. Másrészt a ruandai nemzetközi törvényszék (ICTR) Statútumának^[89] 4. cikke, illetve a Sierra Leone-i Különleges Bíróság (SCSL) Statútumának 3. cikke^[90] „a Genfi Egyezmények közös 3. cikkének és a II. Kiegészítő Jegyzőkönyvének megsértése” elnevezésű bűncselekmény egyik fordulataként definiálja a terrorista cselekményeket. Sajnálatos módon egyik nemzetközi instrumentum sem definiálja a terrorista cselekmény fogalmát, ezt a feladatot az ex-jugoszláv törvényszéknek (ICTY) a Galíc-ügyben^[91] eljáró tanácsa végezte el.

A terrorcselekmény, mint háborús bűncselekmény gyakorlati előfordulása meglehetősen ritka, az ICTY-nak a Galíc-ügyben hozott határozata azonban nagy jelentőséggel bír a bűncselekmény jogi természete és a békeidőben, illetve háború idején történő elkövetés elhatárolását illetően. A bíróság első fokon eljáró tanácsa az alábbiak szerint definiálta a terrorista cselekmény fogalmát:

[87] Az Egyezmények – egyebek között – megtalálhatók a Külügyminisztérium honlapján: www.mfa.gov.hu

[88] Bartkó, 2011b, 167.

[89] A ruandai nemzetközi törvényszék Statútumának hivatalos magyar fordítását az 1999. évi CI. törvény Melléklete tartalmazza.

[90] A Bíróság Statútumát lásd pl.: <http://www.rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf>

[91] Galíc-ügy (Trial Chamber IT-98-29-T). 133. A Szarajevó ostromát irányító Stanislav Galic szerb tábornok bűnösségét a bíróság – egyebek között – az ICTY Statútumának 3. cikkében foglalt „a háború jogának és szokásainak megsértése” elnevezésű bűncselekmény miatt állapította meg. (A cselekmény pontos minősítése „erőszakos cselekmények elkövetése azzal az elsődleges céllal, hogy a polgári lakosságban félelmet keltsenek, az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 51. cikke alapján”.) A várost 44 hónapon keresztül ostromolták a boszniai szerb csapatok, a vádbeli időszakban a szinte folyamatos tűzérzési tűz és az orvlövészek tevékenysége a város civil lakosságát félelemben tartotta, senki sem érezhette magát biztonságban.

- Erőszakos cselekmények elkövetése a polgári lakosság vagy az ellenségeskedésekben közvetlenül részt nem vevő személyek ellen, amelyek eredménye halál, illetve súlyos testi sérülés vagy betegség;
- A cselekmények elkövetése szándékos, az elkövető az erőszakos cselekményeket szándékosan a védett személyek ellen irányítja;
- A cselekmények elkövetésének elsődleges célja, hogy a polgári lakosságban félelmet keltsenek.^[92]

A terrorista cselekmény, mint háborús bűncselekmény („a háború jogának és szokásainak megsértése”) tehát célzatos bűncselekmény, szemben azonban a békeidőben megvalósítható terrorcselekménnyel, a kényszerítési célzat a szubjektív oldalon nem jelenik meg, és nincs jelentősége az elkövető politikai, ideológiai stb. motívumának sem. Elkövetője is speciális, hiszen kizárólag az ellenségeskedésekben részt vevő személyek követhetik el (harcolók, harcolónak nem minősülő személyek, vagy akár polgári személyek is). Másrészt, az ügyben eljáró Fellebbviteli Tanács álláspontja szerint a fegyveres összeütközés során elkövetett terrorista cselekmény, mint háborús bűncselekmény a nemzetközi szokásjog alapján büntetendő bűncselekménynek minősül.^[93]

A magunk részéről nem vitatjuk, hogy a fegyveres összeütközés során elkövetett terrorcselekmény tilalma a nemzetközi szokásjog része, a bűncselekmény írott formában – nemzetközi szerződésben vagy a bíróság statútumában – történő megfogalmazása hiányában az ICTY maga kényszerült a bűncselekmény tényállásának meghatározására. Ez joggal vetette fel a bírói jogalkotás problémáját, ahogyan arról korábban részletesebben szót ejtettünk.

3. A terrorcselekmény, mint népirtás

A terrorizmus bizonyos formái adott esetben felvehetik a népirtás büntettének külső képét, annak egyes tényállási elemeit megvalósíthatják. Így pl. a 2004. március 11-i madridi merényletsorozat (a továbbiakban: 11-M),^[94] vagy a 2011. szeptember 11-i terrortámadások (a továbbiakban: 9/11) kimerítették a népirtás büntettének

[92] A terrorista cselekmény, mint háborús bűncselekmény megállapításához természetesen a további tényállási elemek megléte is szükséges, így a fegyveres összeütközés fennállása, kapcsolat a fegyveres összeütközés és az elkövetett bűncselekmény között, sértetti oldalon a védett személyek, elkövetői oldalon az ellenségeskedésekben résztvevő személyek, illetve szubjektív elemként a szándékos elkövetés.

[93] A Fellebbviteli Tanács szerint a Kiegészítő jegyzőkönyvek nem fogalmazzak meg új alapelveket, csupán kodifikálják a polgári lakosság elleni támadás általános tilalmát, amely megkülönböztetés és a védelem általános humanitárius jogi elvein alapul. A fenti alapelvek, illetve a polgári lakosság elleni támadás tilalma a *nemzetközi szokásjog áthághatatlan szabályai* közé tartoznak. Galic-ügy (Appeal Chamber IT-98-29-A). 87. Hasonló álláspontot képvisel Bartkó Róbert, „a háború idején elkövetett terrorcselekmény is háborús bűncselekményként, így tulajdonképpen nemzetközi jogi bűncselekményként lesz értékelhető a jövőben.” Lásd Bartkó, 2011b, 169.

[94] Lásd Budai, 2012, 90-91.

alopcselekményeit^[95] (több ember megölése, illetve súlyos testi vagy lelki sérelem okozása), és a sértettek is védett nemzeti csoporthoz tartoztak, figyelemmel a többségében amerikai, illetve spanyol áldozatra.

Szinte kizártnak tekinthető azonban, hogy a népirtás szubjektív oldalának részét képező, egyébként is nehezen bizonyítható speciális népirtási szándék/célzat – a védett csoport részben vagy egészben történő megsemmisítésnek célzata – egy terrorcselekmény vagy terrorcselekmény-sorozat esetén megállapítható lenne. A terrortámadásokat az al-Kaida hajtotta végre, illetve vállalta magára,^[96] amelynek deklarált célkitűzései közé tartozik ugyan a totális háború a hitetlenek – ebben az értelemben az USA, illetve az USA-t támogató Spanyolország – ellen, a szervezet végső célja azonban egy Globális Kalifátus kikiáltása, és a muszlim országok megszabadítása az „ártalmas nyugati befolyástól”, ily módon egy új nemzetközi rendszer létrehozása.^[97] A cselekmények célja tehát nem az amerikai vagy a spanyol nemzeti csoport legalább részben történő megsemmisítése volt, az élet, testi épség elleni bűncselekmények elkövetése nem célként, hanem a cél eléréséhez szükségesnek vélt eszközként jelent meg. A védett csoport megsemmisítésére irányuló célzat megléte abból az okból is erősen kétséges, mert a nemzetközi büntetőbírói gyakorlat szerint még a „részbeni megsemmisítés” esetén is a csoport számottevő része^[98] ellen kell a cselekménynek irányulnia, ez pedig az említett példákban az áldozatok és a sérültek viszonylag nagy száma ellenére sem volt megállapítható.^[99] Egy védett csoport megsemmisítésének célzata a terrorista cselekmények más eseteiben sem jelenik meg, illetve más terrorista csoportok esetén sem jellemző,^[100] így a „hagyományos” terrorcselekmények népirtásként történő minősítését a magunk részéről lényegében kizártnak tartjuk.

[95] Ezek az ICC Statútumának 6. Cikke szerint (a) a csoport tagjainak megölése; (b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása; (c) a csoport olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek teljes vagy részleges fizikai megsemmisülését okozhatják; (d) olyan intézkedések tétele, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása; (e) a csoporthoz tartozó gyermekek más csoportba történő elhurcolása.

[96] A madridi terrortámadás elkövetői csupán közvetett módon kapcsolódtak az al-Kaidához, de nem a terrorszervezet képezte ki őket és adta az utasítást a támadás elkövetéséhez. Lásd: Répási, 2016, 15.

[97] Lásd Kiss, 2011, 82.; Kis-Benedek, 2014, 26–27.

[98] A számottevő rész fogalmának értelmezése során kiindulópont az áldozatok, illetve a célba vett személyek aránya a védett csoporton belül. Ezen túlmenően e tényállási elem akkor is megállapítható, ha cselekmények kisebb számú, de a csoporton belül meghatározó tagok ellen, pl. vezetők, értelmiségiek, nők és gyermekek ellen irányulnak, amelynek hatása végzetes a csoport túlélése szempontjából. Krstić-ügy (Appeal Chamber IT-98-33). 12.

[99] Az ellentétes álláspontok közül lásd Fry megállapítását, aki szerint az ICTR Jean Paul Akayesu vádlott felelősségét legalább 2000 sértett megölésével megalósított népirtásban játszott szerepe miatt állapította meg. Ha ebben az ügyben a sértettek számára figyelemmel megállapítható a csoport számottevő része ellen irányuló cselekmény, akkor nem kétséges, hogy a közel 3000 halálos áldozatot követelő 9/11 esetén is ez a helyzet. A szerző szerint továbbá az al-Kaida célja az amerikai nemzeti csoport megsemmisítése, amelyet Bin Laden két interjúban is egyértelművé tett. (Fry, 2002, 193.)

[100] *Cohen* kivételként a Hezbollah-ot említi, amelynek deklarált célja Izrael állam – ily módon az izraeliek, mint nemzeti csoport vagy a zsidók, mint vallási csoport – megsemmisítése. Lásd Cohen, 2013, 241–242.

Az Iszlám Állam terrorszervezet^[101] által elkövetett súlyos atrocitások közül azonban a terrorszervezet jazidikat érintő politikája – amelynek részeként legalább ötezer embert agyonlőttek, hétezer nőt pedig szexrabszolgaként fogva tartanak, még hozzá a csoport teljes megsemmisítésének céljával – egyértelműen megvalósítani látszik a népirtás tényállását.

4. A terrorcselekmény, mint emberiség elleni bűncselekmény

A 2001. szeptember 11-i eseményeket követően számos nemzetközi fórumon elhangzott, illetve nagyszámú tanulmányban olvasható volt az a megállapítás, amely szerint e terrorcselekmény-sorozat emberiség elleni bűncselekménynek minősült. A nemzetközi jogi bűncselekmények közül ez az a deliktum, amelynek tényállása alá a terrorizmus legsúlyosabb megjelenési formái első látásra akadálymentesen szubszumálhatók. A felvetés abból az okból is figyelmet érdemel, hogy a közelmúlt terrorcselekményeit jellemzően a háborús övezeteken kívül követték el, az emberiség elleni bűncselekményeknek pedig már nem tényállási eleme a háború idején történő elkövetés.^[102]

Ahhoz, hogy egy terrorcselekmény az ICC Statútuma alapján emberiség elleni bűncselekménynek minősüljön, értelemszerűen az szükséges, hogy a cselekmény megvalósítsa a Statútum 7. cikkében szabályozott bűncselekmény valamennyi tényállási elemét. Emberiség elleni bűncselekményekről a Statútum szerint akkor beszélünk, amikor az ún. alapcselekményeket a polgári lakosság elleni széleskörű vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követik el.

- A terrorista cselekmények az *alapcselekmények*^[103] közül felvehetik az emberölés, a kiirtás, a kínzás, illetve a „más, hasonló jellegű, szándékosan nagy szenvedést, illetve a testi épség vagy az egészség elleni súlyos sérelmet okozó embertelen cselekmények” külső képét. Az általunk említett 11-M, illetve 9/11 terrortámadásokat szándékos emberöléssel, illetve a testi épség vagy az egészség súlyos sérelmével járó cselekményekkel valósították meg;
- Az emberiség elleni bűncselekmények alapcselekményei a *polgári lakosság*

[101] Más szerzőkkel megegyező álláspontunk szerint az Iszlám Állam nem tekinthető állami entitásnak. A kérdéstről bővebben lásd: Kajtár, 2016, 38–51.

[102] Cohen, 2013, 242.

[103] A Statútum 7. Cikke szerint az alapcselekmények: (a) szándékos emberölés; (b) kiirtás; (c) rabszolgaságba taszítás; (d) a lakosság áttelepítése vagy erőszakos áttelepítése; (e) bebörtönzés vagy a fizikai szabadság elvonásának a nemzetközi jog alapvető rendelkezéseinek megsértésével megvalósított más súlyos formája; (f) kínzás; (g) szexuális erőszak, nemi rabszolgaságban tartás, prostitúcióra kényszerítés, kényszerterhesség, kényszer-sterilizáció, vagy a szexuális erőszak bármely más, hasonlóan súlyos formája; (h) bármely meghatározható csoport vagy közösség üldözése a 3. bekezdésben meghatározott politikai, faji, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi, vagy más, a nemzetközi jog által egyetemesen tiltott egyéb ismérv alapján, a jelen bekezdésben írt bármely cselekménnyel, vagy a Bíróság joghatósága alá tartozó bármely más bűntettel kapcsolatban; (i) személyek erőszakos eltűntetése; (j) az apartheid bűntette; (k) más, hasonló jellegű, szándékosan nagy szenvedést, vagy a testi épség vagy a testi vagy a lelki egészség elleni súlyos sérelmet okozó embertelen cselekmények.

ellen irányulnak, amelynek fogalma kapcsán a nemzetközi büntetőbíróvási gyakorlat a genfi jogot alkalmazza: a fegyveres erők tagjai vagy más törvényes kombattánsokon kívül minden személy polgári személynek minősül. Annak a ténynek sincs jelentősége, ha a célba vett csoport tagjai között a civileken kívül ilyenek nem minősülő személyek is jelen vannak az elkövetéskor, vagyis a célpontként kijelölt lakosságnak többségében kell polgári személyekből állnia, azonban egyes nem polgári személyek jelenléte a lakosság polgári jellegét alapvetően nem változtatja meg.^[104] A terrorista cselekmények – természetükből adódóan – jellemzően a civilek ellen irányulnak, e cselekmények célja sok esetben az, hogy a polgári lakosságot megfélemlítsék, így ez a tényállási elem egy terrorcselekmény esetén általában aggálymentesen megállapítható;

- Az alapcselekményt a polgári lakosság elleni *támadás* részeként követik el. A támadás a vonatkozó nemzetközi gyakorlat szerint jellemzően egy erőszakos jellegű magatartássorozat, így egyetlen cselekménnyel nehezen képzelhető el a bűncselekmény megvalósítása, ezért az ICC Statútuma is utal rá, hogy a támadás fogalmán az alapcselekmények többszöri elkövetését kell érteni (7. cikk 2/a pont). Ebből következik, hogy az ún. magányos – terrorista szervezethez nem tartozó – elkövetők által megvalósított terrorista cselekmények nem tartoznak ebbe a körbe.^[105] Hasonló a helyzet egy adott terrorista csoport keretei között elkövetett több terrorcselekmény esetén, amennyiben azok között hiányzik a viszonylag szoros időbeli kapcsolat.^[106] A 11-M terrortámadás keretei között azonban négy vonaton különböző helyeken összesen tíz bombát robbantottak fel, a 9/11 során pedig négy utasszállító géppel végrehajtott négy elkülöníthető cselekményt követtek el,^[107] ennek alapján a vázolt esetek elvileg kimeríthetik az emberiség elleni bűncselekmények tényállási elemeként definiált „támadás” fogalmát.^[108]
- A polgári lakosság elleni támadásnak *széleskörűnek* vagy *módszeresnek* kell lennie. Az ICC gyakorlatában széleskörűnek általában a nagyszabású, masszív támadás tekinthető, amely nagyszámú sértett ellen irányul.^[109] A módszeresség pedig elsősorban a cselekmények szervezett, tervszerű jellegére utal, azaz a cselekmények nem véletlenszerűen ismétlődnek. Noha a módszeresség

[104] Kordic és Cerkez-ügy (Trial Chamber IT-95-14/2). 180.

[105] Damgaard, 2008, 387.

[106] A fogalom definiálása egzakt módon kevésbé lehetséges, de álláspontunk szerint pl. az al-Kaida által 2002 áprilisában (Tunézia), júniusában (Pakisztán), illetve októberében (Indonézia) végrehajtott terrorcselekmények nem tekinthetők ugyanazon támadás részének. Lásd ezzel kapcsolatban Fry, 2002, 190.

[107] Lásd Szűcs László: *A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása*. <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263> (2017. 02. 24.)

[108] Az óvatosság azért indokolt, mert az ICC Bamba-ügyben eljáró elsőfokú tanácsának kevésbé világos értelmezése szerint az alapcselekmények „többszöri” elkövetése „számos”, illetve „sokszor” történő elkövetést jelent. A bíróság szerint azonban az alapcselekmények száma irreleváns abban az esetben, ha azok egy adott magatartás (sorozat) részeselekményei, és összhatásuk alapján a magatartás „támadás”-nak minősíthető. Bamba-ügy (Trial Chamber III, ICC-01/05-01/08). 150.

[109] Ibid 163.

elvileg feltételezi a cselekmények háttérében álló politika meglétét, a két fogalom az ICC gyakorlata szerint nem szinonim, ennek alapján további az emberiség elleni bűncselekmények elkülönült tényállási eleme az ún. *politikai elem*, amely az ICC Statútumában kifejezetten rögzítésre került. E szerint a támadásra valamely állam vagy szervezet által képviselt politika végrehajtása vagy előmozdítása érdekében kerül sor (7. cikk 2. pont a) pont). Az ad hoc törvényszékek gyakorlata szerint nem feltétlenül az állami/kormányzati politika részét képezi a támadás, bármely szervezet vagy csoportosulás által kidolgozott irányvonal keretei között megvalósított cselekménysor is tényállásszerű lehet.^[110] Egy adott területen de facto ellenőrzést gyakorló entitások, vagy formális nemzetközi jogi státusz nélküli államok, illetve terrorista vagy *egyéb szervezetek politikája* is keretet adhat az emberiség elleni bűncselekmények megvalósításához.^[111] Az ICC gyakorlata még ennél is tágabban értelmezi a „szervezet”, illetve a szervezet által képviselt politika fogalmát. E szerint a szervezetnek elegendő forrással, eszközökkel, illetve képességgel kell rendelkezni a támadás végrehajtásához, vagy annak elősegítéséhez, korántsem szükséges egy államot vagy kvázi-államot jellemző szervezeti felépítés, így módon egy magánjellegű szervezet (private entity) által kialakított politika is tényállásszerű lehet.^[112] A korábban említett terrorcselekmények közül a 11-M merényletsorozat mérlege 191 halálos áldozat, 1850 sérült, a 9/11 terrortámadás pedig közel 3000 ember halálát és több mint hatezer ember súlyos sérülését okozta. A nagyszámú áldozatra figyelemmel mindkét támadás széleskörűnek tekinthető, és a szervezett, megtervezett jellegük miatt a módszeresség is megállapítható. A cselekmények elkövetésére az azt végrehajtó, és az elkövetéshez szükséges forrásokkal és eszközökkel rendelkező al-Kaida terrorszervezet által képviselt politika előmozdítása érdekében került sor.

- Végül az emberiség elleni bűncselekmény miatt történő felelősségre vonáshoz a szándék (alanyi oldal) megléte is szükséges, vagyis az elkövető egyrészt az alapcselekményt is szándékosan követi el, másrészt tisztában van azzal, hogy az elkövetett bűncselekmény egy szélesebb kontextusba illeszkedik, vagyis része valamely polgári lakosság elleni széleskörű vagy módszeres támadásnak. Amennyiben a terrorcselekményt elkövető személy tagsága vagy egyéb módon történő kapcsolódása a terrorista szervezethez megállapítható, általában az alanyi oldal bizonyítása sem problematikus, mivel az elkövető jellemzően tisztában van a cselekménye objektív elemeivel.

[110] Kayishema-ügy (Trial Chamber ICTR-95-1). 125-126.

[111] Tadic-ügy (Trial Chamber IT-94-1). 653-654.

[112] Katanga-ügy (Trial Chamber II, ICC-01/04-01/07). 1119.

A fentiek alapján álláspontunk szerint a nemzetközi jogi bűncselekmények közül az emberiesség elleni bűncselekmények tényállása az, amelybe a terrorizmus legsúlyosabb megvalósulási formái adott esetben beilleszthetők, amennyiben

- a polgári lakosság ellen, több terrorcselekmény elkövetésére kerül sor,
- a cselekményeket egy időben követik el, vagy azok között szoros időbeli kapcsolat van,
- a cselekményeket egy olyan terrorszervezet keretei között követik el, amely tevékenységét egy meghatározott irányvonal, politika mentén, illetve meghatározott célok elérése érdekében folytatja.

Az említett jellemzőkkel bíró terrorcselekmények száma azonban meglehetősen kevés. A 2004 és 2016 közötti időszakban Európában elkövetett ún. stratégiai terrorcselekmények közül az említett madridi terrorakción kívül csak a párizsi (2015) és a brüsszeli (2016) terrorcselekmény-sorozat sorolható ebbe a körbe.^[113]

VIII. A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM EGYÉB AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

1. Az egyezmények útján történő szabályozás problémái

A fogalom-meghatározás említett hibáiból eredő nehézségeken túl számos más strukturális hiba is található az egyes szektorális egyezményekben. Ezek gyakran jelentősen lerontják az egységes terrorellenes fellépés hatékonyságát. Egy részük arra a tényre vezethető vissza, hogy az egyezmények kizárólag nemzeti szintre helyezik az egyezményben foglaltak végrehajtását,^[114] és ezt semmilyen nemzetközi szervezet nem ellenőrzi. Ez a helyzet azt eredményezi, hogy a rendszer eredményessége pusztán a részes államok jóindulatán múlik, és így sokszor az aktuális politikai érdekek rendelődik alá. Mivel ebben a rendszerben sok múlik az államok közötti viszonyon, így a terrorizmus elleni küzdelem szorosabbra vonása is csupán csak bilaterális és regionális szinten volt lehetséges, mint például az Európai Unióban, ahol 2002-ben lehetővé tették európai elfogatóparancs kiadását terroristák ellen is.^[115]

[113] A 2015. november 13.-i párizsi támadást több helyszínen, egy időben automata fegyverekkel, illetve robbantással hajtották végre, amelynek 130 halálos áldozatot és 368 sérültje volt. A brüsszeli terrorakció (2016. március 22.) keretei között szintén különböző helyszíneken három öngyilkos merényletet követtek el, az akció mérlege 35 halott, több mint 300 sérült. Mindkét terrorcselekményt az Iszlám Állam vállalta magára, illetve azokat e szervezet keretei között követték el. A 2005. július 7.-i londoni öngyilkos merénylet-sorozat az említett jellemzőkkel szintén rendelkezik, de hiányzik a cselekmények háttérben álló szervezeti politika. A terrorcselekmények részletes leírását lásd Répási, 2013, 13–28.

[114] Ez megnyilvánul például a joghatóság kérdésének rendezésében, vagy az eljárási kötelezettség részes államokra történő telepítésében. Lásd: Lawless, 2007, 111.

[115] Guillaume, 2004, 542.

Jelentős hiba volt, hogy a Terrorizmusellenes Bizottság 2001-es felállításaig az implementációt nem ellenőrizték nemzetközi szinten semmilyen módon. A rosszul végiggondolt implementációra hazai példa is hozható. A terrorcselekmény meghatározása mind az 1978. évi IV. törvénybe, mind a 2012. évi C. törvénybe (régí és új Btk.) az Európai Unió Tanácsa 2002/475/IB kerethatározata alapján került be. Míg a Btk. 261. szakasz (1) bekezdésének a) pontja a magyar állami szerv kényszerítését is büntetni rendeli, addig a c) pont csak más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztatását vagy megzavarását, illetőleg nemzetközi szervezet működésének megzavarását tartalmazza. Az 1978-as Btk-ba a tényállást beemelő 2003. évi II. törvény miniszteri indoklása alapján itt a magyar állam védelmét az állam elleni bűncselekmények hivatottak biztosítani. Ugyanakkor, mint Szabó is rámutat, az ide tartozó deliktumok az államrend megzavarását nem, csak annak megváltoztatását rendelik büntetni.^[116] Ez a joghézag a jövőben olyan helyzetet idézhet elő, hogy valamilyen, az államrend működését megzavaró, de nem a lakosság megfélemlítését célzó (így az (1) b) pont alá sem sorolható) cselekmény nem lesz büntethető a súlyosságának megfelelő tényállás szerint. Az ilyen típusú terrorizmus nem példanélküli a történelemben, hiszen Nelson Mandela apartheidellenes szervezetéhez tartozók is hasonló támadásokat hajtottak végre, civil áldozatok nélkül.

Komoly kritika éri még a jelenlegi helyzetben az ENSZ gyakran passzív szerepét is. Kurt Waldheim főtitkár szerint a szervezet nem lehet néma szemlélő, és gyakorlati lépésekkel kellene gátját szabnia a vérontásnak. Erre azóta sem került sor, és bár az ENSZ felhívásai nyomán megszülettek a terrorellenes küzdelem alapját adó egyezmények, nem létezik olyan bírói szerv, amely ezek végső érvényre jutását biztosítani tudná. Ez Lawless szerint azt eredményezi, hogy a szankció elveszíti visszatartó erejét.^[117] Különösen igaz ez annak fényében, hogy a terroristák felelősségre vonásának elmaradása semmilyen rendes jogi következménnyel nem jár az államokra nézve, hacsak az adott állam nem volt érintett az elkövetésben is.^[118]

2. Háború a terrorizmus ellen

A terrorizmus elleni fellépés érdekes kitérője a 2001. szeptember 11. után megfogalmazott háború a terrorizmus ellen (*War on Terror*) vagy más néven a Bush-doktrína. Az amerikai vezetés ugyanis aktívan konfrontálódott mindazon országokkal, akiket a terrorizmus támogatóinak vélt. Ehhez legitimációs alapként a támadás után elfogadott ENSZ BT határozatokat (1368. és 1373. sz.) használták fel, amelyek általános kötelezettségként fogalmazták meg a terrorizmus elleni küzdelmet. Az Egyesült Államok ezt követően állandó önvédelmi helyzetben

[116] Szabó, 2011, 10–13.

[117] Lawless, 2007, 156.

[118] Blöcher, 2011, 111.

állónak tekintette magát. Ennek megfelelően nemcsak Afganisztánt, de Irakot is megtámadta,^[119] és jóval a doktrína vége után, Obama elnöksége alatt a Kadafi-elleni líbiai polgárháborúba is beavatkozott.

A Bush-doktrína kapcsán felmerülő számos különböző kérdés (mint például az állandó önvédelmi helyzet vagy a haramiaállamok – *rogue states* – elméletének összeegyeztethetősége a fennálló nemzetközi joggal) mellett az sem volt világos, mi is a terrorizmus elleni háború végcélja. Mint ahogy Kecskés találóan megállapítja, a doktrína logikáját követve az iraki háborúnak csak akkor lehet vége, ha a terrorfenyegetettség a térségben megszűnik.^[120] Ironikus módon azonban az amerikai beavatkozás, és a később bekövetkező, az arab világi államok többségét érintő „arab tavasz” forradalmi hulláma csak növelte a terrorizmus veszélyét. Előbbi ugyanis Irak síita vezetés alá helyezése által felborította a térségben kialakult síita-szunnita egyensúlyt, és a síiták erőszakos belpolitikája – amit a terrorizmus elleni küzdelemmel igazoltak, de végső soron maga biztosított teret a szélsőségeseknek – hozzájárult az Iszlám Állam felemelkedéséhez.^[121]

Mindezeket mérlegelve megállapítható, hogy a Bush-doktrína a terrorizmus visszaszorításában nem járt sikerrel, és felfüggesztése számos nemzetközi jogi feszültséget is megszüntetett. Azonban emellett jelentősen vissza is vetette a terrorellenes összefogás ügyét, hiszen bár alkalmazására a nemzetközi közösség példátlan szolidaritásának idején került sor, a Bush-adminisztráció szinte mindig igyekezett megkerülni ennek a közösségnek az intézményeit.^[122] Ezzel pedig csak azt érte el, hogy a terrorizmus elleni küzdelmet sokan csak az Egyesült Államok legújabb hatalmi igényei ideológiai alátámasztásaként lássák.

3. Kiberterrorizmus

A digitális forradalom, és az új információtechnológiai eszközök széles körű elterjedése számos más fenyegetés mellett a terroristák számára is új lehetőségeket kínált. Míg 1997-ben alig 12, addig 2007-ben már több mint 4300 terrorszervezet rendelkezett saját honlappal,^[123] és az új technológiai tagtoborzás, valamint az egymással való kommunikáció terén is új lehetőséget kínált. Viszont a saját üzeneteik szélesebb körű terjesztésének lehetősége mellett újdonságot jelentett még a kritikus infrastruktúra elleni távoli támadások indításának lehetősége.^[124]

[119] Bővebben az amerikai terrorellenes politikáról lásd: Kecskés, 2009, 111–130.

[120] Kecskés, 2009, 124.

[121] Rainer, 2015, 79–82.

[122] Kecskés, 2009, 111.

[123] Hummel, 2008, 117.

[124] Az EU 2008/114/EK irányelve 2. cikk a) pontja alapján kritikus infrastruktúra „a tagállamokban található azon eszközök, rendszerek vagy ezek részei, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához” és „megzavarása vagy megsemmisítése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna”.

Ez az úgynevezett kiberterrorizmus, melynek fogalma először a 9/11 terrortámadások után jelent meg.

A kiberterrorizmust szokás megkülönböztetni a kiberbűnözéstől, ahol nem sok különbség található a rendes elhatároláshoz képest. A kiberháborúval szemben a lényeges eltérés az, hogy utóbbinál az államok indítják a támadást egy másik állam ellen.^[125] Szükség továbbá elhatárolni a fogalmat a hacktizmust, amely a kiberterrorizmushoz hasonlóan valamilyen politikai cél elérésére irányul, illegális eszközök segítségével. A fő különbség a módszerekben figyelhető meg: míg a terroristák a minél nagyobb kár okozására törekednek, a hacktivisták viszonylag kis kárt okoznak. Más vélemények szerint a fő különbség, hogy a hacktizmus sosem irányul kritikus infrastruktúra ellen.^[126]

A gyakorlatban azonban nehezen dönthető el egy kibertérben elkövetett támadásról, hogy ki indította. Napjainkban elsősorban az államok alkalmazzák ezeket az eszközöket egymás elleni konfliktusaikban. 2007-ben Észtország hetekre megbénult egy összehangolt orosz hackertámadás nyomán,^[127] de az orosz hackerek a 2008-as grúz konfliktus idején is aktívak voltak, és jelenlegi információink szerint nagy valószínűséggel ők állnak az amerikai Demokrata Párt levelezésének 2016-os kiszivárogtatása mögött is. Más államok is érintettek, így például Kína hadseregének 61398. számú egységét számos támadással megvádolták már nyugaton. Az Egyesült Államok és az Izrael 2010-ben a Stuxnet nevű kártevő segítségével az iráni urándúsító centrifugákat támadta meg. A 2016 augusztusában megjelent Zero Days című dokumentumfilmben nyilatkozó NSA munkatársak szerint egy olyan informatikai eszköz is a rendelkezésükre állt, amellyel Irán teljes kritikus infrastruktúráját összeomlaszthatták volna.

Közös a fentebbi példákban, hogy egyik esetben sem sikerült egyértelműen bizonyítani az állami részvételt, így legfeljebb a támadások összetettségéből és a cui prodest kérdéséből lehet erre következtetni. Bár jelenleg a nem állami szereplők általi támadások nem igazán elterjedtek,^[128] véleményünk szerint a jövőben a terrrorszervezetek érdeklődése a virtuális tér felé nőni fog, új kihívás elé állítva a nemzetközi közösséget. Így például a terrorizmus nemzetközi bűncselekményként való szabályozása esetén kérdésként merülhet fel az, hogy az ICC joghatósága egyáltalán kiterjed-e a kibertérben megvalósított bűncselekményekre.^[129] Hasonló nehézséget okoz az is, hogy a kiberterrorizmus nem feltétlenül anyagi károkozásban merül ki, hanem tömeges zavarkeltésben, illetve a társadalmi bizalom aláásásában is megvalósulhat.^[130]

[125] Bizonyos országok, mint például az Egyesült Államok jogot vindikálnak arra maguknak, hogy konvencionális katonai eszközökkel toroljanak meg egy ellenük intézett támadást. Lásd Dornfeld, 2016, 56.

[126] Wall, 2007, 9.

[127] Laviero, 2012, 336.

[128] Mezey, 2011, 47–48.

[129] Vagias, 2016, 523–540.

[130] Szabó, 2011, 8–10.

IX. ÖSSZEGZÉS

Összegzésképpen elmondható, hogy a terrorizmussal kapcsolatos jelenlegi nemzetközi jogi rezsim számos hiányossággal küzd. Ez alapvetően arra a tényre vezethető vissza, hogy a szabályozás kezdetei a hidegháború átpolitizált időszakába tehető, és jelentős strukturális változtatásra azóta sem került sor. Bár akkoriban az egyezmények laza hálója volt az egyetlen elképzelhető megoldás, napjainkra ez a szisztéma az eredményes nemzetközi fellépés legnagyobb gátjává vált. Az átfogó terrorizmusfogalom hiánya, a terrorizmus üldözésének kizárólag a nemzeti bűnüldözés hatáskörébe történő utalása, a nemzetközi szervezetek és különösen az ENSZ passzivitása, a kiadatás és az eljárás indítása közötti elsőbbség meghatározásának elmaradása, végül néhány ország, különösen az Egyesült Államok azon törekvése, hogy politikai célokra használja fel a terrorizmus elleni küzdelmet, mind hozzájárultak a napjainkra kialakult helyzethez.

A változásra a legoptimálisabb megoldást az kínálná, ha a terrorcselekményt, mint önálló nemzetközi bűncselekményt egy átfogó, az univerzalitás joghatósági elvére épülő ENSZ-egyezményben szabályoznák, és/vagy a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alá rendelnék. Az utóbbi lépéssel kapcsolatos kifogások közül szinte egy sem állja meg a helyét, és esetleges negatívumok (pl. a szervezet nagyobb átpolitizáltsága) mellett számos pozitív érvet is fel lehet sorolni. Így például hatékonyabb nemzetközi fellépést tudna garantálni, valamint a tisztességes eljárásnak és a vádlottak jogainak a szabályozása is megfelelő garanciákkal rendelkezik. Mint a négy jelenlegi nemzetközi jogi bűncselekmény esetén történt, a szervezet komplementer joghatósága jelentős ösztönző erőt jelentene az egyes államok számára saját fellépésük javításában. Egyúttal ez lehetőséget teremtene a terroristák bíróság elé állítására akkor is, ha ők bukott államok területén működnek, vagy jelentősen képviseltetve vannak az állami szervezetekben, és ezért az állam egyébként nem lépne fel ellenük (pl. a Hamász).^[131]

Ugyanakkor minden probléma nem fog egy csapásra megoldódni. Mivel a Bíróságnak nincs saját rendőri ereje, csakis az államok együttműködésére számíthat a sikeres elítélés érdekében. Noha az ICC Statútumában történő kodifikáció, ahogyan korábban említettük, ösztönzőleg hathat az államok jogalkotására és jogalkalmazói gyakorlatára is, bizonyos esetekben ez a hatás nem érvényesül. Így például valószínűtlennek tűnik, hogy a terroristákat támogató államok kiadnák védenceiket, főleg ha már egyébként is nemzetközi szankciók sújtják őket. Ugyanakkor az erőteljesebb fellépés is problémákat szülhet, hiszen a terrorizmus elleni küzdelem gyakran sérti az alapvető jogokat. Gyakorlati problémát jelent az is, hogy az Egyesült Államok nem ratifikálta a Római Statútumot, és saját terrorellenes politikát folytat. Így az a helyzet állhat elő, hogy egy terrorista kiadatását, illetve átadását mind az USA, mind az ICC kéri, az egyes

[131] Cohen, 2013, 251–253.

államoknak pedig dönteniük kell, melyikük kérésének tesz eleget.^[132]

Álláspontunk szerint a közeljövőben nem várható jelentősebb változás a terrorizmussal kapcsolatos nemzetközi jogi szabályozásban. Ennek előfeltétele ugyanis az átfogó fogalom megalkotása lenne, és amíg az államok egy részének érdekében áll a homályos meghatározása politikai célokra való felhasználása, addig ebben aligha várható változás. Jól mutatják ezt nem csak a nagyhatalmak terrorizmusra történő hivatkozással indított katonai akciói, de az afrikai államok azon szabályozása is, amely a szabadságharcot kivonja a terrorizmus definíciója alól. Bár a gyarmati múlt és az az elleni függetlenségi harcok fényében érthető ez a mentalitás, napjaikban az egyes afrikai szakadár mozgalmak csakis a térség instabilitásához járultak hozzá. Ugyanakkor a terrorfenyegetettség növekedése, így például az Iszlám Állam megjelenése közös asztalhoz tudta ültetni a geopolitikai ellenfeleket is, és ez a tendencia a jövőben is folytatódhat.

IRODALOM

- Ádány Tamás Vince (2009): Érdemi eljárás: a komplementaritás Achilles-sarka. In: Kirs Eszter (szerk.): *Egységesedés és széttagolódás a nemzetközi büntetőjogban*. Miskolc, Bíbor Kiadó. (Studia Iuris Gentium Miskolcinsula; 4.) 65–77.
- Ambos, Kai (2011): Judicial Creativity at the Special Tribunal for Lebanon: Is There a Crime of Terrorism under International Law? *Leiden Journal of International Law*, 24.
- Ambos, Kai – Timmermann, Anina (2014): Terrorism and customary international law. In: Ben Saul (ed.): *Research handbook on international law and terrorism*. (ed. by Ben Saul), Edward Elgar Publ., Cheltenham, 20–38.
- Bartkó Róbert (2011a): *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*. UNIVERSITAS-GYŐR Kft., Győr.
- Bartkó Róbert (2011b): A terrorcselekmény dogmatikája a nemzetközi büntetőjogban. *Jog, Állam, Politika*, 3. évf. Klsz. 155–171.
- Benke József (1989): *Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember – A nemzetközi terrorizmusról*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Blöcher, Danja (2011): *Terrorism as an International Crime – The Definitional Problem*. *Eyes on the ICC*, 8. évf. 1. szám, 107–138.
- Budai Ádám (2012): Spanyolország terrorizmus elleni fellépése. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf. 5–6. szám, 90–104.
- Buono, Laviero (2012): Gearing Up the Fight Against Cybercrime in the European Union: A New Set of Rules and Establishment of the European Cybercrime Centre (EC3). *New Journal of European Criminal Law*, 4. évf. 3. szám, 332–343.
- Bruhács János (2014): *Nemzetközi jog I*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- Cassese, Antonio (2013): *International Criminal Law*. Oxford University Press.
- Chang, Diana (2010): *Piracy Laws and the Effective Prosecution of Pirates*, 33 B.C. Int'l & Comp. L. Rev.

[132] Cohen, 2013, 253–256.

- Cohen, Aviv (2013): Prosecuting Terrorists at the International Criminal Court: Reevaluating an Unused Legal Tool to Combat Terrorism. *Michigan State Journal of International Law*, 20. évf. 2. szám, 219–257.
- Damgaard, Ciara (2008): *Individual Criminal Responsibility for Core International Crimes*. Springer.
- Dornfeld László (2016): A kibertér főbb nemzetközi és nemzeti szabályozásai. In: Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák: A virtuális tér geopolitikája*. 2016/1. szám, Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, Budapest.
- Drumbl, Mark A. (2002): Victimhood in Our Neighborhood: Terrorist Crime, Taliban Guilt, and the Asymmetries of the International Legal Order. *North Carolina Law Review*, Vol. 81, No. 1, Fall, 69–79.
- Fry, James D. (2002): Terrorism as a crime against humanity and genocide: the backdoor to universal jurisdiction. *7 UCLA Journal of International Law & Foreign Affairs* 169–199.
- Guillaume, Gilbert (2004): Terrorism and International Law. *International and Comparative Law Quarterly*, 53. évf. 3. szám, 537–548.
- Havasi Zoltán (2003): Terrorizmus és jog. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 7. évf. 4. szám, 46–60.
- Hoffmann Tamás (2011): A nemzetközi szokásjog szerepe a magyar büntetőbíróságok joggyakorlatának a tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 12. évf. 4. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hoffmann48.html>
- Hummel, Michael L. (2008): Internet Terrorism. *The Homeland Security Review*. Vol. 2. No. 2. 117–130.
- Kajtár Gábor (2016): Az Iszlám Állam nemzetközi jogi státusa és annak joghatásai. *Külgügyi Szemle*, 44. évf. 4. szám, 38–51.
- Kecskés Gábor (2009): Az iraki háború, mint az amerikai kormányzat terrorizmus ellen harcának eszköze. *Rendészeti Szemle*, 57. évf. 9. szám, 111–130.
- Kiss J. László (2011): 9/11 újragondolása – a változás percepciója vagy a percepció megváltozása. *Nemzet és biztonság*, 4. évf. 7. szám, 71–82.
- Kis-Benedek József (2014): Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsihád új tendenciái. *Hadtudomány*, 24. évf. 3-4. szám, 22–33.
- Kovács Péter (2011): *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Lattmann Tamás (2009): A nemzetközi büntetőbírói fórumok működésének rendszere, különös tekintettel a Nemzetközi Büntetőbíróságra – politika, parancs vagy jog? In: Kirs Eszter (szerk.): *Egységesezés és széttagolódás a nemzetközi büntetőjogban*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 9–24.
- Lawless, Michael (2007): Terrorism – An International Crime. *International Journal*, 63. évf. 1. szám, 139–159.
- Lengyel Tibor: Önkényhez vezethet az alkotmánymódosítás. *Origo*, 2016. február 5. Online: <http://www.origo.hu/itthon/20160205-alkotmanymodositas-terrorveszelyhelyzet-eotvos-karoly-intezet.html>
- Magyar Péter: Nyakig benne voltunk a fegyverek, emberek és a heroin csempészetében. *444.hu*, 2016. augusztus 30. Online: <http://444.hu/2016/08/30/nyakig-benne-voltunk-a-fegyverek-emberek-es-a-heroin-csempeszeteben>
- Marsavelski, Aleksandar (2013): The Crime of Terrorism and the Right of Revolution in International Law. *Connecticut Journal of International Law*, 28. évf. 243. szám, 243–295.
- Matusitz, Jonathan (2013): *Terrorism & Communication. A Critical Introduction*. Thousand Oaks, SAGE Publications.

- Mezey Nándor Lajos (2011): Kiberterrorizmus: valós veszély? *Belügyi Szemle*, 59. évf. 2. szám, 21–48.
- Miklósi Zoltán (2004): A terrorizmus elleni „háború” és az emberi jogok. *Fundamentum*, 8. évf. 3. szám, 43–49.
- M. Nyitrai Péter (2006): *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Nagle, Luz E. (2004): Terrorism and Universal Jurisdiction: Opening a Pandora’s Box? *Georgia State University Law Review*, Vol. 27. Iss. 2, Article 13.
- Nagy Ferenc (2004): *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest.
- Norberg, Naomi (2010): Terrorism and International Criminal Justice: Dim Prospects for a Future Together. *Santa Clara Journal of International Law*, 8 (1) 11–49.
- Proulx, Vincent-Joel (2004): Rethinking the Jurisdiction of the International Criminal Court in the Post-September 11th Era: Should Acts of Terrorism Qualify as Crimes Against Humanity. *American University International Law Review*, Vol. 19, no. 5. 1009–1089.
- Rainer, Hermann (2015): *Az Iszlám Állam - A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Répási Béla Krisztián (2016): *Az Európai Unió terrorfenyegetettsége a 21. század elején*. Doktori értekezés, Budapest.
- Saul, Ben (2011): Legislating from a Radical Hague: The United National Special Tribunal for Lebanon Invents an International Crime of Transnational Terrorism. *Leiden Journal of International Law*, 24 (3) 677–700.
- Sántha Ferenc (2011): A nemzetközi bűncselekmény általános fogalmának hazai fejlődése. *Jog, Állam, Politika*, 3. évf. Klnsz., 173–181.
- Sántha Ferenc (2012): Néhány gondolat az agresszió büntetvényének kriminalizálásával összefüggésben. In: Róth Erika (szerk.): *Tanulmányok Dr. Dr. h. c. Horváth Tibor professzor emeritus 85. születésnapja tiszteletére*. Bíbor Kiadó, Miskolc 181–198.
- Szabó Imre (2011): Az informatikai terrorizmus veszélyei. *Belügyi Szemle* 59. évf. 2. szám, 5–20.
- Szűcs László (2013): A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása. *Honvédelem*, 2013. 11. 30. <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263>
- Vagias, M. (2016): The Territorial Jurisdiction of the ICC for Core Crimes Committed Through the Internet. *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 21. No. 3. 523–540.
- Wall, David S. (2007): *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age*. Polity, Cambridge.
- Werle, Gerhard (2009): *Principles of International Law*. T.M.C. Asser Press, The Hague.
- Williamson, Myra (2013): *Terrorism, War and International Law: The Legality of the Use of Force Against Afghanistan in 2001*. Ashgate Publishing, Farnham.